

Es Busqueret

Revista de divulgació ornitològica

Número 43
Maig 2017

Viatge

Japó

Naturalisme

*Meet your
neighbours*

Col·laboració

*El Centre
d'Estudis
Ornitològics de
Balears*

A través de l'objectiu - Una imatge de natura

Fondeig il·legal

Realitzada en apnea, Nikon D7000, Tokina 10-17 mm i carcassa Ikelite, amb llum natural.

Ja han passat més de 25 anys des que me vaig posar, per primera vegada, unes ulleres de busseig. Anava molt a la zona del Molinar i quan entrava dins l'aigua tot canviava, passava d'un món urbà a un món natural i màgic. Amb el pas del temps veia com les platges i penyals d'aigües netes i plenes de peixos es convertien en deserts i abocadors.

Fa 10 anys vaig canviar la feina d'investigació per la docència traslladant la meva residència a Eivissa. La primera immersió que vaig fer a Eivissa me va recordar els meus inicis en el món submarí. Per desgràcia, els fons han anat canviant i arribant a la situació que vaig deixar a Mallorca.

Passejant pel camp, la muntanya o altres espais naturals veim la brutícia que hi ha. Al fons marí passa el mateix, però només és visible per a poca gent. Les nostres costes es degraden i es converteixen en els grans femers de les Illes. Els plàstics i microplàstics, xarxes enrocades, vessaments il·legals, emissaris, dessaladores, fondejos incontrolats, sobrepesca, espècies invasores, contaminació acústica i lumínica,... són alguns dels impactes que rep la mar. Davant aquest panorama no queda més remei que donar a conèixer el que veig mitjançant la fotografia i intentar fer comprendre que s'ha de posar una solució a tots aquests problemes.

Aquesta foto està feta a sa Caleta. Està situada al sud d'Eivissa dins el P. N. de Ses Salines d'Eivissa i Formentera. Durant l'estiu està ple de petites embarcacions fondejades de forma il·legal. Empren rodes, blocs de ciment o qualsevol material pesat que col·loquen de qualsevol manera sobre la Posidònia. Les cadenes que empren donen voltes pel fons destrossant una extensió encara major.

Xavier Mas Ferrà

Palma (1974). Com molta gent de la seva edat sentia una atracció per la natura gràcies als documentals de Félix Rodríguez de la Fuente i Jacques Cousteau. Això va fer que estudiés Ciències Biològiques i aprengué a bussejar. Va començar a fer fotografies submarines per poder mostrar a la seva família i amics el que veia durant les immersions. Durant molts d'anys només es dedicava a fotografiar els fons marins i les espècies que les habiten. Amb el naixement del primer fill va començar a dedicar-se a altres modalitats de la fotografia de natura per donar a conèixer tant les espècies i paisatges com els problemes que els afecten.

Sumari

2	A través de l'objectiu Fondeig il·legal per <i>Xavier Mas Ferrà</i> coordina <i>Margalida Roig</i>	39	Notícies del món per <i>Maite Serra-Franco</i>
4	Editorial	44	El cel també és seu Barbastela per <i>Gemma Carrasco</i> i <i>David García</i>
5	Publicacions	48	Identificació Cegalls de mosson per <i>Jordi Muntaner</i> dibuixos de <i>Cati Artigues</i>
6	Naturalisme Meet your neighbours per <i>Luis Alberto Domínguez</i> , <i>Miquel Àngel Gual</i> , <i>Joan Marquès Faner</i>	50	Es Busqueret se'n va de viatge Japó per <i>Francis de Andrés</i>
14	Col·laboració Bass Rock per <i>Xavi Aramburu</i>	68	Més que ocells Jardins comestibles per <i>Julio Cantos</i> dibuixos de <i>Cati Artigues</i>
22	Col·laboració El Centre d'Estudis Ornitològics de Balears per <i>Abilio Reig-Ferrer</i> <i>Juan Jiménez</i>	72	Quadern de camp per <i>Steve Nicoll</i>
33	Sabies què... per <i>Maite Serra-Franco</i>		

Es Busqueret

Revista de divulgació ornitològica de les Illes Balears

Número 43 - Publicació gratuïta.

www.esbusqueret.com - ornitologia@gobmallorca.com

Edita

 GOB - Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa

Manuel Sanchís Guarner, 10 - 07004 Palma

www.gobmallorca.com - info@gobmallorca.com

Editor

Manuel Suàrez

Comitè editorial

Cati Artigues, Cristina Fiol, Maite Serra, Steve Nicoll

Revisió lingüística

Sebastià Avellà

Disseny i maquetació

Toni Muñoz

Col·laboren en aquest número:

Francis de Andrés, Xavi Aramburu, Cati Artigues, Alice Auersperg, Sebastià Avellà, Assumpta Bassa, Juanjo Bazán, Julio Cantos, Gemma Carrasco, Deshakalyan Chowdhury, Luis Alberto Domínguez, Joan Florit, David García, Jacob González-Solís, Miquel Àngel Gual, Juan Jiménez, Jörn Kessels, Gala Lligoña, Josep Manchado, Joan Marquès, Xavier Mas, William Munoz, Jordi Muntaner, Steve Nicoll, Maties Rebassa, Abilio Reig-Ferrer, José Diego Rodríguez, Margalida Roig, P. Salmón, Maite Serra-Franco, AFONIB, SOM.

DL: PM-1937-2004 **ISSN:** 1889-4275

Prohibida la reproducció no autoritzada, total o parcial, amb finalitat comercial.

Fotografia de portada:
Soteler, *Morus bassanus*
Autor: Xavi Aramburu

Endavant ZEPAs!

El 2 d'abril de 1979 el Consell de les Comunitats Europees aprovà la Directiva 79/409/CEE relativa a la conservació de les aus silvestres. Aquesta és una de les normes més importants aprovades per la Unió Europea en matèria de biodiversitat, i juntament amb la Directiva 92/43/CEE relativa a la conservació dels hàbitats naturals i de la flora i fauna silvestres conformen els fonaments de la protecció i conservació del patrimoni natural europeu.

La Directiva d'aus té per finalitat la conservació a llarg termini de totes les espècies d'aus silvestres de la UE. Per això estableix un règim general per a la seva protecció i gestió, així com normes per a la seva explotació. Els Estats membres de la UE han d'adoptar les mesures necessàries per conservar, mantenir o restablir una diversitat i una superfície suficient d'hàbitats per a les aus silvestres, i per això han de designar zones de protecció especial (ZEPA) els territoris més apropiats, en nombre i grandària, per a les diferents espècies.

A les Illes Balears, des de l'any 1985, s'han declarat 58 ZEPAs totalitzant 138.695 hectàrees terrestres i marines. Juntament amb els LICs (Lloc d'Interès Comunitari) i les ZECs (Zones Especials de Conservació), la Xarxa Natura 2000 integrada per aqueixes tres figures cobreix el 22,17% del territori terrestre balear.

Tot i la seva magnitud, la configuració actual de la xarxa de ZEPAs presenta diferents mancances que cal afrontar amb una ampliació. Així, ara el Govern tramita una proposta que pretén qualificar com a ZEPA altres 11.775 hectàrees (un increment del 8,4 % sobre la superfície protegida actualment).

La proposta de creació o ampliació de ZEPAs és en general ben positiva, incorporant a la xarxa algunes zones de la Serra de Tramuntana, Randa, Marina de Lluçmajor, Son Real, Maristany i el plans de Vilafranca i es Blanquer com a més destaca-

bles. Tot i així, la proposta és molt millorable en el cas de la Marina de Lluçmajor, on es planteja prescindir precisament de la zona central, la més ben conservada. Al llarg de les properes setmanes i mesos insistirem, aportant informació científica, per tal que sigui esmenada aquesta deficiència.

La major novetat que presenta aquesta proposta és la incorporació per primera vegada de grans zones agràries. Aquestes planes cerealistes són fonamentals per a diverses espècies que necessiten hàbitats oberts, com la guàtlora, el seblí, la terrola i la cucullada entre moltes altres. I ha estat precisament a arrel de la proposta d'incorporació d'aquestes planes de Vilafranca i Maria que s'ha produït una reacció d'oposició de determinats col·lectius.

Així, emparats per Asaja (braç "tractoritzat" del Partit Popular que ja ha tingut el seu paper en altres campanyes contra la protecció d'espais naturals), s'ha organitzat un moviment que baix el lema "STOP ZEPA" pretén torpedejar la proposta de protecció. Arguments falsos i incendiàris com la limitació de la caça o del conreu s'han escampat fàcilment entre els veïnats, toxicitat afavorida com sempre per una insuficient informació per part de l'administració promotora. Arguments tanmateix ben bons de rebatre amb dades re-

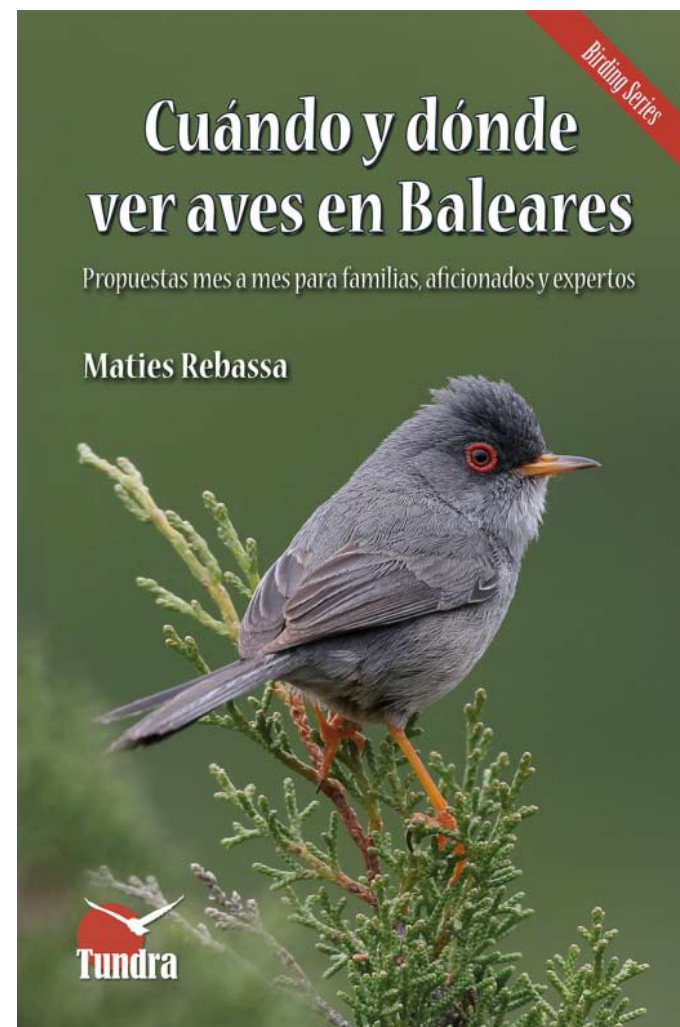
als: el conjunt de finques de sa Vall (Ses Salines - Santanyí) és una de les més importants zones agràries de Mallorca i una cacera espectacular, i a la vegada és també ZEPA des de fa molts anys.

Les ZEPAs pretenen precisament això, el manteniment (i millora si és possible) de les condicions ambientals que sustenten les poblacions d'aus. Així, la pervivència de les activitats humanes tradicionals és fonamental en la conservació de les ZEPAs agràries. Per aconseguir-ho, aquests espais compten amb plans de gestió (malauradament a les Balears en queden molts pendents de redactar), preveuen majors controls ambientals per als grans projectes que puguin afectar greument l'entorn, i es converteixen en zones d'intervenció econòmica prioritària que fa uns anys, abans de la crisi, ja foren beneficiàries d'ajudes (que esperem es puguin recuperar aviat).

Així idò, l'STOP a les ZEPAs no més convé als de sempre, als que tanmateix ja saben que la Xarxa Natura 2000 és una magnífica oportunitat per a la conservació i el desenvolupament sostenible de la foravila, i tot i així en fan campanya en contra perseguint objectius que res tenen a veure amb el manteniment de l'agricultura. Endavant ZEPAs! •

ASSUMPTA BASSA. UH

La segona publicació, és una magnífica guia d'orquídies de s'Albufera i s'Albufereta de Mallorca, presentada als actes commemoratius dels 15 anys de protecció de s'Albufereta de Pollença: "Guia de les Orquídies del Parc Natural de s'Albufera de Mallorca i la Reserva Natural de s'Albufereta" realitzada pels experts naturalistes Pere Vicens i Carlos Herrero, i editada per la Conselleria de Medi Ambient, Agricultura i Pesca.

Aquesta petita i completa guia descriu les característiques de les 25 orquídies citades al lloc, els hàbitats que ocupen, mapes de distribució i abundància, fenologia, ...

La podeu trobar a la botiga del Parc Natural de s'Albufera de Mallorca.

Dues noves publicacions ben interessants i útils han vist la llum els darrers mesos.

La primera té com a protagonistes els aucells de Balears: "Cuándo y dónde ver aves en Baleares" (Ediciones Tundra) de l'amic i expert ornitòleg Maties Rebassa. Es tracta d'una guia pràctica, escrita en castellà, de 176 planes on es recullen moltes localitzacions, amb les seves coordenades geogràfiques, per a facilitar la localització dels punts o itineraris de més interès ornitològic a les Illes.

Les propostes per a l'observació d'aus s'estructuren mes a mes, segons l'època de l'any i està dirigida a tots els públics, des de persones que just comencen aquesta afició, fins als experts ornitòlegs, inclús hi ha espai dedicat als que senten predilecció per la localització de rareses. També els educadors, naturalistes i guies turístics trobaran aquí facilitats per a preparar sortides i activitats ornitològiques a les Illes.

A més a més la publicació ofereix un complet llistat dels recursos ornitològics disponibles a Balears i una llista amb les 376 aus citades a les illes i el seu corresponent estatus actualitzat.

Podeu adquirir la guia a local del GOB a Palma. Manuel Sanchis Guarnier nº10.

Meet Your Neighbours

Un increïble safari al teu abast

Per **Luís Alberto Domínguez, Miquel Àngel Gual, Joan Marquès Faner**
MYN.mallorca@gmail.com

Has pensat alguna vegada en anar-te'n de safari? Veure animals salvatges? Veure animals increïbles que no haves vist mai en viu? Però no vols gastar-te el que costa el viatge i l'estança? No vols passar-te hores interminables a aeroports internacionals? No vols vacunar-te contra malalties estranyes? T'imagines poder fer un safari increïble a 5 minuts de casa? Això és possible!!

La natura local conté una variada i fantàstica vida silvestre en miniatura i, per cert, molt més desconeguda que la que puguis veure als safaris tradicionals. És cert que no podràs observar lleons ni rinoceronts, però al seu lloc podràs veure formigues-lleó o escarabats-rinoceront, per exemple, i la seva biologia és tant o més complexa. Efectivament les criatures que ens envolten són normalment petites, però d'una diversitat tan elevada que ben segur supera les teves expectatives.

Fes la prova: acosta't a un arbre o mira davall una roca. Hi descobriràs desenes d'animalons que fins aleshores t'havien passat desapercebuts. O mira les herbes del teu

jardí o del parc més proper. T'haves adonat de la seva diversitat? De les criatures que hi corren pel terra? Intenta esbrinar com es diuen, quina és la seva biologia i descobriràs tot un món nou i engrescador. Tal volta, fins i tot descobriràs alguna criatura nova per a la ciència! Es coneix molt poc de la biodiversitat que viu al nostre voltant, que comparteix la nostra vida quotidiana, a casa, al nostre jardí, al parc de la nostra barriada... Pensa amb el lloc que vulguis.

Cada cop hi ha més projectes a nivell internacional per a conscienciar la població de la importància de l'estudi i coneixement de la biodiversitat que ens envolta: yourwildlife.org, schoolofants.org... Entre tots aquests projectes, nosaltres voldríem fer ressò a Mallorca del "Meet Your Neighbours".

Què és Meet Your Neighbours (MYN)?

MYN és un projecte fotogràfic de conservació i conscienciació de la biodiversitat d'una manera ex-

traordinàriament didàctica i respectuosa amb el medi ambient. (<http://meetyourneighbours.net/>).

El projecte persegueix que les persones tornin a connectar amb la vida silvestre descobrint el que tenen més a prop, al seu voltant. L'objectiu és que la gent conegui la vida salvatge que l'envolta, just allà on viu, i observi i fotografiï el que troba seguint unes pautes comunes per a tothom, aconseguint així un aspecte homogeni del projecte.

Les fotografies que empren la tècnica proposada pel projecte MYN tenen un aspecte inconfusible: el fons completament blanc, per evitar distraccions, i els subjectes sense ombres, que els ressalta i descobreix les seves parts translúcides. Aquesta tècnica permet descobrir detalls dels animals i plantes que fins ara havien estat ocults als nostres ulls, renovant així l'interès sobre els subjectes fotografiats.

A simple vista es pot pensar que aquestes imatges s'han realitzat dins un estudi de fotografia, però

una de les característiques principals de MYN es que la fotografia s'ha de fer "in situ", al camp, al jardí, on sigui que s'hagi trobat el subjecte, assegurant així que no s'estressa als animals ni es rompen les plantes que es fotografien.

Una altra de les característiques principals del projecte és que la majoria dels fotògrafs que participen al MYN estan associats o col·laboren amb ONG's locals que ja tenen bones relacions amb la comunitat on donen servei, facilitant així la distribució de les fotografies al públic en general aprofitant les seves campanyes habituals de conservació. Promociona la col·laboració amb els qui es preocupen pel seu patrimoni natural, configurant així un projecte de fotografia de conservació a nivell popular, mostrant-les com una cosa extraordinària.

MYN té reconeixement mundial

Els fundadors del projecte MYN, Niall Benvie (<http://niallbenvie.photoshelter.com/index>) i Clay

Bolt (<http://claybolt.photoshelter.com/>), són reconeguts internacionalment com a fotògrafs, naturalistes i divulgadors. Han aconseguit que el projecte MYN tenguí reconeixement mundial i cada cop més s'utilitzi el seu estil per documentar la biodiversitat del medi natural a qualsevol regió.

Scientific American:

<http://blogs.scientificamerican.com/compound-eye/meet-your-neighbours-clay-bolt-talks-about-his-conservation-photography-initiative/>

National Geographic:

<http://meetyourneighbours.net/explore-the-world-of-meet-your-neighbours/>

Natural History Museum

<https://www.facebook.com/Digital.Museum.of.Natural.History/>

<http://www.nhm.ac.uk/>

MYN a Mallorca

El passat dia 14 de setembre vàrem inaugurar una exposició al Centre Cultural Sa Nostra, a la ciutat de Palma (Mallorca), amb 24 fotografies realitzades amb aquesta tècnica, i amb la col·laboració de la SHNB (Societat d'Història Natural de les Balears). Totes les fotografies exposades varen ser realitzades a Mallorca o Menorca per Luís Alberto Domínguez, Miquel Àngel Gual i Joan Marquès Faner, exceptuant 4 d'elles que s'havien realitzat a la península per Alfonso Lario. Durant la inauguració, on hi va haver una gran afluència de públic, es va explicar tant el projecte com a la metodologia seguida per a realitzar les fotografies, amb l'objectiu que els assistents poguessin entendre millor l'exposició. D'altra manera, es podria tenir la sensació errònia que simplement s'ha canviat el fons de la fotografia amb Photoshop per a obtenir el blanc pur. A més a més, moltes escoles varen mostrar el seu interès pel projecte i visitaren l'exposició, rebent també l'oportuna i necessària explicació. L'exposició va romandre oberta fins al 31 d'octubre.

Com fer aquest tipus de fotografia?

El primer que necessitam és una càmera fotogràfica, clar. No cal, però, que sigui res especial. És millor que tingui lents intercanviables, ja que podrem utilitzar la lent més convenient per a cada tipus de subjecte a fotografiar (insectes, plantes, etc), i tot i que normalment optarem per un objectiu macro, aquest no és imprescindible. El que sí és imprescindible és que pugui disparar un flaix extern. De fet el nombre mínim de flaixos que es necessiten per a aquest tipus de fotografia són dos: un per il·luminar el fons blanc i l'altre per il·luminar el subjecte.

A part de la càmera fotogràfica i dels dos flaixos, també necessitam un fons blanc artificial. El més habitual és emprar una placa de metacrilat blanc translúcid.

I ja està! En essència no cal res més! No necessitam cap trespeus, ni filtres, ni disparador... A partir d'aquí, com sempre, és pot complicar tot el que es vulgui: els flaixos poden ser de llum contínua, és poden utilitzar trípodes per a la càmera o els flaixos

xos, difusors de llum per millorar la il·luminació suau dels subjectes, caixes de llum, etc.

Una volta tenim la tecnologia, hem d'adquirir la tècnica. L'objectiu és obtenir una fotografia amb el fons completament blanc i, per tant, el fons blanc artificial l'hem de situar darrera el subjecte i l'il·luminarem amb un dels dos flaixos. Provarem a fer una fotografia disparant sols aquest flaix de fons i variarem la seva potència i posició fins a aconseguir el fons completament blanc desitjat. Després apagarem aquest flaix i farem una altra fotografia, però en aquesta ocasió disparant sols el flaix frontal d'il·luminació del subjecte. Aquí també variarem la seva potència i posició fins que el subjecte estigui il·luminat al nostre gust. Arribat en aquest punt, ja tindrem l'esquema de llum establert. Sols ens restarà assegurar-nos que tenim els dos flaixos oberts per començar a disparar el que seran les imatges finals. •

Bass Rock, l'illa encantada

Per Xavi Aramburu

Aquest estiu passat he migrat de la calor mediterrània per escapar-me a Escòcia. Trescant per guies i blogs em podia fer a la idea que em cansaria de veure natura i fauna silvestre. Com a fotògraf i apassionat de les aus no em podia perdre "la Meca" de l'ornitologia europea. Bass Rock és el seu nom i es tracta d'una illa de cent metres d'alçada que serveix de refugi a milers d'aus marines amb espè-

cies tan espectaculars com el fraret (*Fratercula arctica*). Com passa amb algunes altres zones úniques per a l'observació de fauna silvestre, s'ha de demanar un permís per accedir-hi. En el meu cas, i amb intenció de viure una experiència singular, vaig contractar una visita per desembarcar a aquell illot.

Si teniu intenció d'anar-hi, ho podreu tramitar a la plana web de

l'Scottish Seabird Centre ("Centre d'aus marines escocès"). Segons paraules del guia vaig ser afortunat de poder pujar a la barca, ja que el 70 per cent de trajectes s'anul·len pel mal temps. Mirau bé la previsió abans d'anar-hi i també teniu en compte que sols surt un vaixell cada 15 dies. Són dos els punts de partida, depenent del dia, des del poble de North Berwick i del petit port de

Dunbar.

North Berwick és el poble que està més a prop de l'illa, allà trobareu Bed & Breakfast per poder-hi passar el vespre. A més, també hi ha ubicat l'Scottish Seabird Centre on us podreu informar del que podreu observar a l'illa, ja que es tracta d'un modern centre d'interpretació del parc i de les aus marines d'Escòcia. Allà vos adonareu de la vertadera passió

que tenen els escocesos per les aus, i fins i tot com han convertit el fraret en el símbol nacional, per ser un gran reclam turístic.

El preu, de 150 pounds, inclou el viatge d'una hora per arribar a l'illa i l'acompanyament d'un guia especialitzat, això sí, no inclou l'assegurança per accident. Es recomana que els visitants estiguin en bona forma física i que no tinguin impediments per

a desembarcar a l'illa. El petit amaratge a unes escales vora de mar fa que l'accés sigui impossible els dies de mala mar.

La millor època per a viatjar a l'illa i a Escòcia comença a l'abril i acaba el juliol. Bàsicament és la temporada de cria de les aus marines com el fraret (*Fratercula arctica*) o el gavot (*Alca torda*). Quan acaba la temporada de cria parteixen mar

endins i no tornen fins l'any següent. En el meu cas, hi vaig anar el 17 d'agost i, ... em vaig quedar sense poder gaudir de cap d'ells. Els únics que quedaven eren el sotelers i algunes gavines amb els polls crescuts.

Sobre el material, porteu els vostres prismàtics, tot i que no són estrictament necessaris, ja que veureu milers d'exemplars de sotelers a pocs metres, però sempre se'ns poden escapar ocells a la distància. El material fotogràfic ha de ser el més economitat possible ja que l'haureu de dur a les espatlles o a les mans. A la meva motxilla portava un gran angular per a retratar la colònia i l'illa; un zoom lluminós - Canon, 70-200 mm. f/2.8- per a prevenir la falta de llum o jugar amb el desenfocament; protectors per a la pluja; moltes targetes de memòria; el tripode sempre resulta confortable per a descansar el braç i, per suposat, alguna cosa per matar la fam.

La roba que porteu dependrà del temps, però que sigui impermeable és un punt a favor. A més a més, pensau que anau a una illa on els excrements acumulen uns 152.000 quilograms d'amoníac l'any. Per tant, duis una roba còmoda a la qual no li tingueu gaire estima si us voleu tirar al terra per prendre fotografies.

Un cop a Escòcia i des de la costa veus una gran mola blanca que sorgeix del mar com si de la mítica "Moby Dick" es tractés. És "Bass Rock" una singular illa volcànica que acull més de cent mil exemplars de sotelers. Per fer-te la idea, el nom científic d'aquest particular aucell neix precisament del nom de l'illa: *Morus bassanus*.

La meva aventura comença a un petit port de pescadors a les 5 del matí, on un grup de fanàtics dels ocells ens pujam a una barca que ens porta a "Bass Rock". Abans de sortir del port ja podem albirar la foca grisa (*Halichoerus grypus*) entre les barques. Una vegada surts del port pots veure ja l'illa a llarga distància i els sotelers volant solitaris a la recerca de menjar.

Quan et trobes enfront de l'illa no pots creure el que veuen els teus ulls: com la blanca superfície s'ha convertit en milers d'aus. L'escàndol és considerable, com us podeu imaginar. L'illa està coberta per una atmosfera d'ocells que la sobrevolen a

la recerca d'un lloc on poder aterrar amb l'aliment. Es podria dir que hi ha "overbooking" de sotelers.

L'aventura no comença fins que el guia et dona una planxa de plàstic i et diu que la necessitaràs per a protegir les cames dels atacs dels sotelers. No es tracta d'una espècie perillosa, però hi ha tants exemplars

que t'has de fer camí entre ells. Durant les tres hores que estàs allà, et dona temps a fer totes les fotografies que haves de fer i et pots quedar contemplant el panorama únic que es viu en aquella illa. És una experiència que recoman a tot amant de les aus, a més de gaudir de l'estada a Escòcia, per ser un país que mostra tant de respecte i interès cap a la

seva biodiversitat. Un detall del que segur vos adonareu és que totes les cases tenen una menjadora d'ocells a prop de la finestra.

La segona part de l'espectacle comença al camí de tornada. El capità del vaixell treu d'un dipòsit unes quantes capsas amb peix fresc que llança al mar. En aquell moment vaig

aixecar el cap per a observar els centenars d'aus que tenia sobre el cap. En sols uns segons es va formar un bombardeig de sotelers que es tiraven en picat a pocs metres de nosaltres. És un d'aquests moments en els quals has de deixar la càmera a un costat i gaudir-ne el moment.

A mesura que tornes a port, les aus queden al darrera, i quan tornes

a trepitjar terra ferma tens la sensació i el dubte de si el que has vist i sentit ha ocorregut de veres, ... Com quan te despertes després d'haver viscut un bonic somni. •

Breu història del

Centre d'Estudis Ornitològics de Balears

(1956-1960)

Per **Abilio Reig-Ferrer** (Universidad de Alicante) i **Juan Jiménez** (Generalitat Valenciana)

Una inesperada troballa

El dissabte 4 de juny de 2016 realitzàrem una visita a un museu d'història natural de la província de Castelló a la recerca d'exemplars naturalitzats curiosos que ens donessin pistes sobre la fauna antiga de la Comunitat Valenciana. Aquests museus, formats a semblança del Real Gabinete de Historia Natural creat el 1771 per Carles III, foren el referent per al coneixement de la nostra fauna, després de les primeres enciclopèdies de naturalesa que sorgeixen amb la Il·lustració, des de mitjan s.XIX fins a la dècada dels setanta del s.XX. Formats a Instituts de Segona Ensenyança o per Ordes Religiosos, acumularen ingents quantitats d'exemplars taxidermitzats, ja fos com a curiositats, com a material d'ensenyament o com a inventari de les riqueses locals.

Amb l'arribada dels poderosos mitjans audiovisuals (enciclopèdies a color, documentals, programes de televisió, etc.), i la creació de càtedres de biologia a les universitats espanyoles, la utilitat social i educativa d'aquests museus va decaure,

i amb ells la seva freqüentació i els pressupostos de manteniment. Avui dia, els que subsisteixen han perdut una bona part de les seves peces per deteriorament, s'han traspaperat o perdut les fitxes i etiquetes originals, o directament estan clausurats.

Això no és obstacle perquè encara puguin realitzar-se interessants troballes dins aquests, precisament per la seva condició d'oblidats, i aquest va ser el motiu de la nostra inspecció. Després de repassar les peces exposades i indagar (sense èxit) per les fitxes de la seva adquisició, l'encarregat del Museu ens va convidar a visitar la biblioteca d'aquest. Al costat de l'habitual col·lecció de vells llibres d'Història Natural ordenats dins vitrines, ens vàrem introduir en un passadís on trobàrem, desordenats en unes prestatgeries, una interessant biblioteca de temes ornitològics, coberta de pols i repleta de revistes estrangeres subjectes en farcells. Malgrat el desordre, aquell arxiu semblava tenir una certa uniformitat, recopilant lligalls en carpetes similars, i marcant papers i revistes amb el cuny o segell

del Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares (CEOB) envoltant el cap d'una grua coronada (gènere *Balearica*).

Pel que sembla havíem trobat una bona part de l'arxiu perdut del CEOB, constituït a Palma al 1956, fa exactament ara 60 anys. Tot i la seva efímera vida, aquesta entitat fou la primera a reunir uns pocs naturalistes mallorquins interessats en les aus i a treballar per a la seva conservació. D'alguna manera, el CEOB va ser un bon precedent del Grup Ornitològic Balear (GOB), fundat al desembre de 1973, si bé injustament oblidat. Com veurem a continuació, no tot va ser un camí de roses. La Sociedad Española de Ornitología (SEO), a través del seu secretari general, Francisco Bernis, va considerar la creació del CEOB com una escissió, si bé la batalla es va apaivagar poc temps després. Fruit de la tasca del CEOB va ser l'edició de la revista *Balearica*, una interessant publicació de la qual només varen aparèixer dos números. Amb el canvi de destinació del principal impulsor del CEOB, el comandant d'aviació José Julio Tato, aquesta as-

NÚM. 1

A. O. 1956-57

Fig. 5. Portada del primer número de *Balearica*.

sociació es va extingir i es va incorporar a la Societat d'Història Natural de les Balears (SHNB). En conclusió, el CEOB va ser la primera iniciativa d'associacionisme i institucionalització de la pràctica ornitològica a les Balears.

Primers contactes per al naixement del CEOB

El CEOB sorgeix de la necessitat d'integrar dins una associació formal als pocs naturalistes interessats en les aus i en la conservació de la naturalesa a les Balears. El seu impulsor fou el militar alacantí José Julio Tato Cumming (1918-1989) (Reig-Ferrer, 2002) (Figura 1).

Des de la seva arribada a Mallorca l'any 1954, Tato es va proposar contactar amb els possibles naturalistes residents a Balears per a estudiar les aus insulars. Membre fundador de la recentment creada Sociedad Española de Ornitología, l'ornitologia balear es convertia en una oportuni-

tat d'ocupar bona part del seu temps lliure a l'illa, així com continuar amb la seva afició ornitològica. Per mediació del seu col·lega Francisco Bernis Madrazo (1916-2003), Tato estableix una primera relació amb un altre membre fundador de la SEO, Llorenç Garcias i Font (1885-1975), farmacèuti d'Artà i un dels principals dinamitzadors dels estudis naturalístics (botànica, entomologia, malacologia, geologia, ornitologia, paleontologia, etc.) a Mallorca (Garcias i Pons, 2011). Així, en una primera carta, amb data de 16 d'abril de 1955, li comunica Tato a Garcias que l'ajudi amb la denominació mallorquina de les aus i li suggereixi llocs adequats per a l'observació d'aus:

<<Muy Sr. mío: El Sr. Bernis me ha facilitado su dirección y le escribo para saludarle y ponerme en contacto con Vd. como consocio de la Sociedad Española de Ornitología.

Si puedo pasaré un día por Artá –que no conozco todavía– para saludarle personalmente y para que me ayude en poner los nombres mallor-

quines de las aves de la isla, si es Vd. tan amable.

He recibido carta de un ornitólogo inglés [John Farrand] que va a venir en Mayo, diciéndome que mi dirección se la ha facilitado Bernis, y que piensa estar siete días en Palma y siete en Pollensa. Me pide le visite para facilitarle información sobreparajes, excursiones ornitológicas, etc. Yo llevo poco tiempo en la isla y le agradecería me indicase sitios favorables para la observación. Desde luego Alcudia es lo mejor y estoy tratando de averiguar la dirección del dueño o dueños para conseguir una tarjeta para el administrador o guarda de la Albufera, con objeto de poder facilitar a ese Sr. el acceso a ella.

En espera de noticias tuyas, me pongo a su entera disposición>>.

A partir d'aquest moment, Tato comença a rumiar un esquema de treball associatiu que fructifiqui en un millor coneixement de les aus i una millor protecció del medi natural. Unes breus pinzellades de naturale-

sa ornitològica acabaven de ser publicades al primer volum del Butlletí de la Societat d'Història Natural de Balears (1954) de la mà de Llorenç Garcias Font (Sula bassana bassana (L.), a Mallorca, págs. 9-10; Aves anilladas, págs. 10-11). Es tractava d'informar sobre la captura uns anys abans, el dia 14 d'octubre de 1948, d'un soteler (Morus bassanus) a Llucmajor, i d'una altra sèrie de captures d'aus anellades. Dins aquest mateix conjunt de notes, Garcias transcrivía una relació de les 22 formes endèmiques d'aus de Balears esmentades a la literatura i posava punt final amb una entrada del Cronicón Mayoricense (1315) comentant la disposició del rei D. Sanxo que es portessin des de València moltes perdius i es deixessin anar a diversos indrets de l'illa.

El Butlletí es convertiria temporalment en la plataforma de comunicació ornitològica. El mateix Tato publicarà al segon volum, que no apareixerà fins a l'any 1956, un treball (Notas sobre las aves del bosque de Bellver) al qual, a més d'allistar una sèrie d'aus observades, apel·lava a la seva protecció denunciant la tala de la muntanya baixa que s'estava produint al parc del Castell de Bellver. Amb la cautela i prevenció de l'època, a la qual, entre altres aspectes, es potenciava un turisme desafortat que reportés divises a l'Espanya franquista, el comandant apel·lava a la comunió de diversos tipus d'interessos no massa germanats i intentant promoure el respecte als matolls espinosos i les bardisses vives:

<<Es evidente que el desarrollo intensivo del cultivo, con la desaparición del bosque y monte bajo, ha sido perjudicial para los pájaros y, en consecuencia, para los agricultores, que han visto mermadas sus cosechas por plagas de insectos que, antes, servían de alimento a los pájaros que vivían en la vegetación vecina a los cultivos [...] Lo anteriormente expuesto puede pasar en el Bosque de Bellver, si se desmonta, POR COMPLETO, de toda su vegetación baja y sólo se deja el arbolado. Por muchos nidos que se pongan, si no tienen manchas de vegetación baja en sus alrededores, ricas en frutos y semillas, desaparecerá su fauna ornitológica como la que tiene Mallorca, se vea rebajada en gran parte, precisamente hoy en que, un Gobi-

erno sensato, está atendiendo a la riqueza zoológica, creando parques y Reservas Nacionales, hasta ahora sólo de caza y pesca, pero, a partir del 13 de septiembre de 1.951, una era proteccionista para las aves, ha empezado en España>> (p. 50).

Entre altres mesures, com la protecció de zones verdes amb repoblació d'espínells, abatzeres i arbusts rics en baies, o la protecció del seu accés a elles a persones i animals, demanava amb fermesa es perseguís tenaçment tots els moixos domèstics per ser els majors destructors dels ocells. Apostava per convertir Bellver en un espai d'especial protecció:

<<Bellver es una zona magnífica para este cometido, faltando sólo para conseguirlo, orientar el desmonte de su bosque, desde el punto de vista ornitológico-botánico, pudiéndose crear una Reserva de Aves Menores que, posiblemente, fuera la primera de las creadas en España, en la cual se podría acondicionar una zona de pequeñas "chabolas" para, desde ellas, poder observar a las aves en libertad. Su emplazamiento, desde el punto de vista turístico, es inmejorable, por estar dicho Parque situado en el centro de la colonia extranjera que existe en El Terreno, cuyos habitantes, sienten una gran afición a la observación de la Naturaleza, pues sólo en Inglaterra, existen miles de aficionados a la ornitología, asociados en varios Clubs de fama internacional dentro de los estudios zoológicos especializados en esta rama, viniendo a estas islas, muchos de ellos, atraídos por los trabajos que, sobre el Ornis de las Baleares, se publican en las Revistas de dichos Clubs>> (p. 51).

Per no insistir més en un tema interessant, però tangencial a aquest escrit, diguem que tres anys després es publicaria un altre treball insistint en la repoblació del bosc amb aus insectívors (El problema de las plagas del bosque de Bellver i sus aves, Tato, 1959).

A més del profitós contacte amb Llorenç Garcias, Tato treballa amb tenacitat per a establir llaços i aglutinar a persones molt diverses. Fruit d'aquest primer excursionisme ornitològic que realitza per l'illa, i concretament a Alcúdia, fou el descobriment del llegat de l'ornitòleg britànic Phillip Winchester Munn (1865-

1949) (Reig-Ferrer i Tato-Puigcerver, 2012) en mans d'Antoni Ginart Celià (1905-1982) (Reig-Ferrer, 2013). Des d'aquest mateix moment, Tato realitza les gestions pertinents per a la seva adquisició, pagant ell mateix del seu propi peculí el preu acordat. Llibres, revistes, separates, manuscrits, cartes i col·leccions (oológicas principalment) passaran a formar part del CEOB com a eines de treball.

Al mateix temps, el coneixement de l'avifauna balear ocupa un lloc de rellevància als primers números de la recentment creada revista Ardeola. De fet, ja en el seu primer volum (1954), els Moreau aborden unes Notas otoñales sobre las Aves de Levante e islas Pityusas (1954: 86-115), fruit de les seves excursions de quatre setmanes de durada als anys 1952 i 1953. Un jove Joaquín Maluquer Sostres ampliarà la llista de les aus dels Moreau d'Eivissa, gràcies a les seves observacions dels mesos març-setembre (Observaciones ornitológicas en Ibiza, 1955: 182-184) i aprofitarà per comentar la seva objecció a la transcripció dels noms locals catalans que reben les aus a Eivissa al·legant que, de vegades, l'ortografia és errònia i la fonètica està representada incorrectament.

Com a socis de la SEO amb residència balear es troben, a més dels dos fundadors, Tato i Garcias, els Nicolson, pare i fill, residents al Port Sóller, i Juan Marquès Oliver, amb residència a Sóller.

Al núm. 2 del volum III d'Ardeola (setembre de 1957) es detallen unes Notas sobre las aves de la zona costera de Palma-Andraitx (Mallorca), per Tato, a les quals insisteix que la pressió turística produeix una minva significativa en la quantitat i diversitat d'aus:

<<Todo este litoral, principalmente desde Palma hasta las colinas que separan Camp de Mar de la zona de Andraitx, es zona turística por excelencia, en la cual se construyen edificaciones a un ritmo elevado en los alrededores de todas las calas, empezándose en las más densamente pobladas a ganar terreno sobre los promontorios que las rodean, y en la actualidad existen varias zonas con un plan de urbanización que acabará invadiendo gran parte de estas pe-

Fig. 1. José Julio Tato Cumming l'any 1973, al seu domicili alacantí, amb "Doña Berenguela", un falconet femella (arxiu Abilio Reig-Ferrer).

Figura 2a,b. Equip i col·laboradors del CEOB

queñas penínsulas que separan las calas, y con las zonas pantanosas del habitat costero, de las cuales, la de Palma Nova sólo es una charca en periodo de desecación artificial y la de Porrassa, por estar un poco más al interior y detrás de la playa de Magaluf, todavía no muy explotada, tardará más en llegar a ella el ritmo de construcciones tal como se está llevando en Palma Nova, pero terminará desapareciendo>> (Tato, 1957: 281-282).

Aquell mateix any, en carta a Bernis de 22 de gener de 1957 i publicada a Ardeola, un autor anònim (molt probablement Garcias Font) informa queixant-se de l'espoli que uns oòlegs britànics (Congreve, Ashton-Johnson, i Leighton) estan duguent a terme a l'Albufera de Mallorca, col·lectant indiscriminadament desenes d'ous d'aus, i deixant a un jove paísà l'encàrrec d'esquilmar centenars més durant els propers tres anys (Nuevamente los colectores abusivos, Ardeola, 1957: 351). Un altre consoci, M. J. J. S. Nicolson, publica unes notes sobre diverses aus mallorquines i una observació de Prunella collaris

(Nicolson, Notas sobre aves de Mallorca, con una observación de Prunella collaris, 1957: 314-315).

Un any després, es produeix una explosió d'estudis amb mirada balear. Al número de juny de 1958 (vol. IV), quatre articles despertren gran interès entre els especialistes: 1) El Guión de la avifauna balear, de Bernis, Diez i Tato, una posada al dia de l'estatus de les aus a Balears; 2) La avifauna de Baleares. Estudio comparativo, (pp. 119-138) de R. E. Moreau, al qual es denuncia la destrucció d'hàbitats per l'augment del turisme d'estrangers i que en part és responsable de la pobresa actual de l'avifauna balear, així com la incertesa del coneixement ornitològic a causa de les divergències entre autors, la freqüència de dades dubtoses i les dades viciades per compilar llistes valorables zoogeogràficament. Com a botó de mostra diu que la recent obra Biogeografía de las Baleares de G. Colom, 1957, <<carece de valor ornitológico; su autor es un geólogo que nada nuevo aporta en lo que a Aves se refiere, a no ser un panorama desorientador y falto de todo

sentido crítico>> (p. 119); 3) Sobre algunas aves de Mallorca durante los últimos cien años de Wolfgang von Westernhagen (pàg. 157-168); i 4) Notas sobre aves de Puerto Pollensa y su comarca (Mallorca) de John B. Southern (pp. 176-178).

Dins aquest mateix número del mes de juny de 1958, concretament a la plana 219 del vol. IV, s'anunciava l'índex del primer número de Balearica a la Secció bibliogràfica.

Aquest breu repàs a l'interès que estava despertant l'ornitologia balear i la recepció dels seus estudis a dues noves i importants revistes (el Butlletí i Ardeola), ens planteja la qüestió de si realment era necessari plantejar-se la creació d'una altra de nova com fou Balearica.

La fundació del CEOB

El primer que es va proposar Tato en ser destinat a Mallorca durant la segona meitat de l'any 1954 va ser crear un ambient propici de treball ornitològic. Per a això, i com

ja hem notat, havia de contactar amb els escassos naturalistes nadius, veritables coneixedors del terreny, per teixir una xarxa de treball que propiciés un intercanvi profitós de coneixement. A més de l'intercanvi amb col·legues, calia fer observacions d'aus, estudiar la bibliografia, conèixer i recórrer sistemàticament el territori, consultar col·leccions i, en tant que fos possible, obtenir col·lectes d'interès per a la comparació i estudi. En definitiva, s'havia de crear una estructura formal que possibilités aquests objectius, i amb aquesta proposta-força va sorgir el CEOB com a associació científica amb finalitats culturals.

Com a integrants de la comissió organitzadora per a redactar els estatuts del CEOB, el secretari d'aquesta, el Sr. Tato, contacta amb diverses persones: el prevere Blas Genovart Genovart, la comtessa d'Ayamans, Isabel Ferret de Ferrer, l'exportador d'aus Cipriano Arnaiz Tugores, o l'inspector de policia Miguel Mulet Zaragoza. Aquesta comissió, a través del seu secretari, s'encarregarà de sol·licitar la incorporació de l'ornitòleg britànic Farrand com a delegat per al Regne Unit i de José Antonio Valverde com a Assessor Adjunt, de Palau com a entomòleg i del farmacèutic Francisco Cano com a botànic. Posteriorment s'incorporaran una altra sèrie de membres tal i com apareix publicat al primer número de Balearica (Figura 2ab)

El primer article dels estatuts d'aquesta associació especificava la seva missió:

<<Se constituye bajo el patrocinio del Colegio "Ramiro de Maeztu" de Palma de Mallorca y por tiempo ilimitado, una asociación que, con la denominación de "Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares" se dedicará al estudio científico de las aves montaraces que pueblan o transitan las islas Baleares, promoviendo la protección de las mismas y cooperando con otras entidades u organismos en dichos trabajos>> (Fig. 3).

En efecte, el dia 6 d'agost de 1956, cinc dels seus membres presenten oficialment els estatuts d'aquesta associació especificant la denominació, objecte i domicili del CEOB, el seu funcionament, càrrecs directius, càrrecs tècnics, càrrecs au-

xiliars, membres, recursos, i un darer capítol sobre la seva continuïtat o la seva possible dissolució (Fig. 4). S'estableix com a president perpetu al Director del Col·legi Ramiro de Maeztu, es donen amplis poders al subdirector, lloc que ocuparà en Tato, i es crea la figura d'Assessor-adjunt "científico que no será preciso que resida en Baleares", indubtablement dissenyada a la mida de José Antonio Valverde.

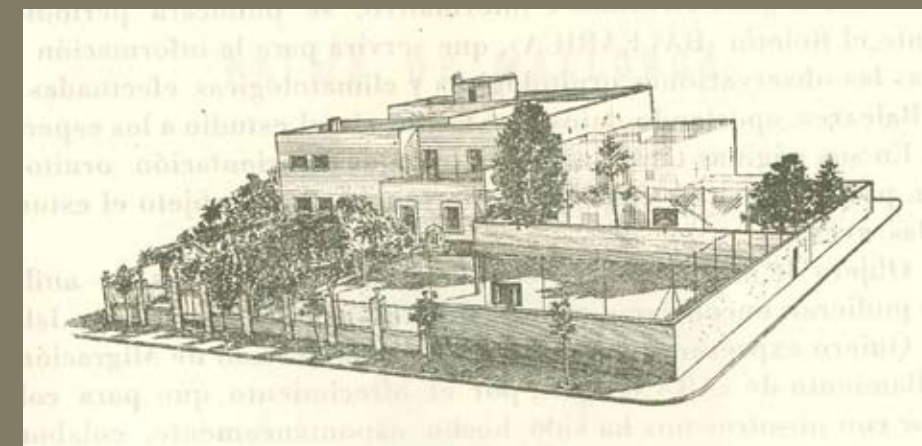
(Figura 4. Còpia de la instància de petició de la creació del CEOB)

Els estatuts també varen preveure l'edició d'un suplement pensat per als membres joves del Centre, suplement que tindria el nom de "Pájaros" (encara que a un esborrany inicial es proposà "Els Aucells") i que mai va arribar a editar-se.

Els proponents del CEOB no fien altra cosa que seguir la recomanació que el Dr. Bernis proposava al seu fulletó La ornitología, sus problemas nacionales y generales (Bernis, 1955) i que es va convertir en "nuestra razón de ser" al primer número de Balearica:

<<Faltan todavía en nuestro país centros decorosos y permanentes donde se estudie la biología de las aves con arreglo a las modernas exigencias, donde se investigue metódicamente el régimen alimenticio de animales útiles y dañinos, la demografía y ecología de la caza, la migración de las aves, etc. La Sociedad aboga firmemente por la creación de laboratorios ornitológicos y estaciones de Ornitología, que hoy se echan mucho de menos en España. Sólo con esos Centros de estudio eficiente y práctico, sólo apoyando decorosamente a técnicos y científicos

Figura 3a,b. Una il·lustració del Col·legi "Ramiro de Maeztu", seu del CEOB, i fotografia del seu director-propietari

españoles para que permanezcan en intenso y fructífero contacto con la Naturaleza, será posible colocar rápidamente la Ornitología española al alto nivel que la misma ciencia alcanza en otros países>>

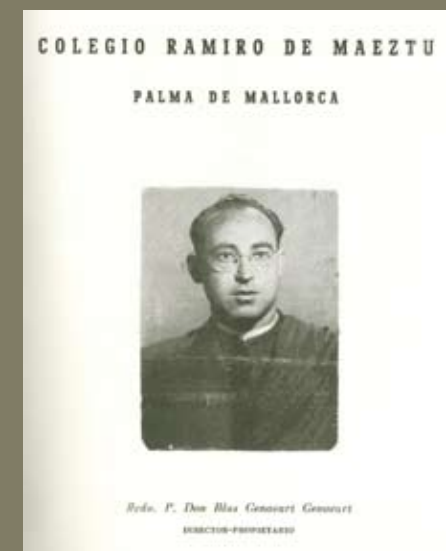
(Bernis, 1955: 15).

Una altra carta de la corresponència entre Tato i Garcias, de data 24 de juliol de 1956, testifica l'oficialització del treball de Tato i l'adquisició del llegat de Munn:

<<Querido amigo. Como verá por el membrete de la carta, el trabajo particular que estaba haciendo sobre las aves de Baleares lo he tenido que encauzar oficialmente, pues ya se sabe de lo que uno puede hacer solo y en ornitología. Hoy en día los trabajos han de ser de labor conjunta y auxiliados por un equipo de técnicos.

He sentido la distancia que nos separa, pues estoy seguro que hubiera tomado parte activa en la organización del Centro.

Hemos adquirido los libros y documentación, así como la colección de huevos, que pertenecieron a

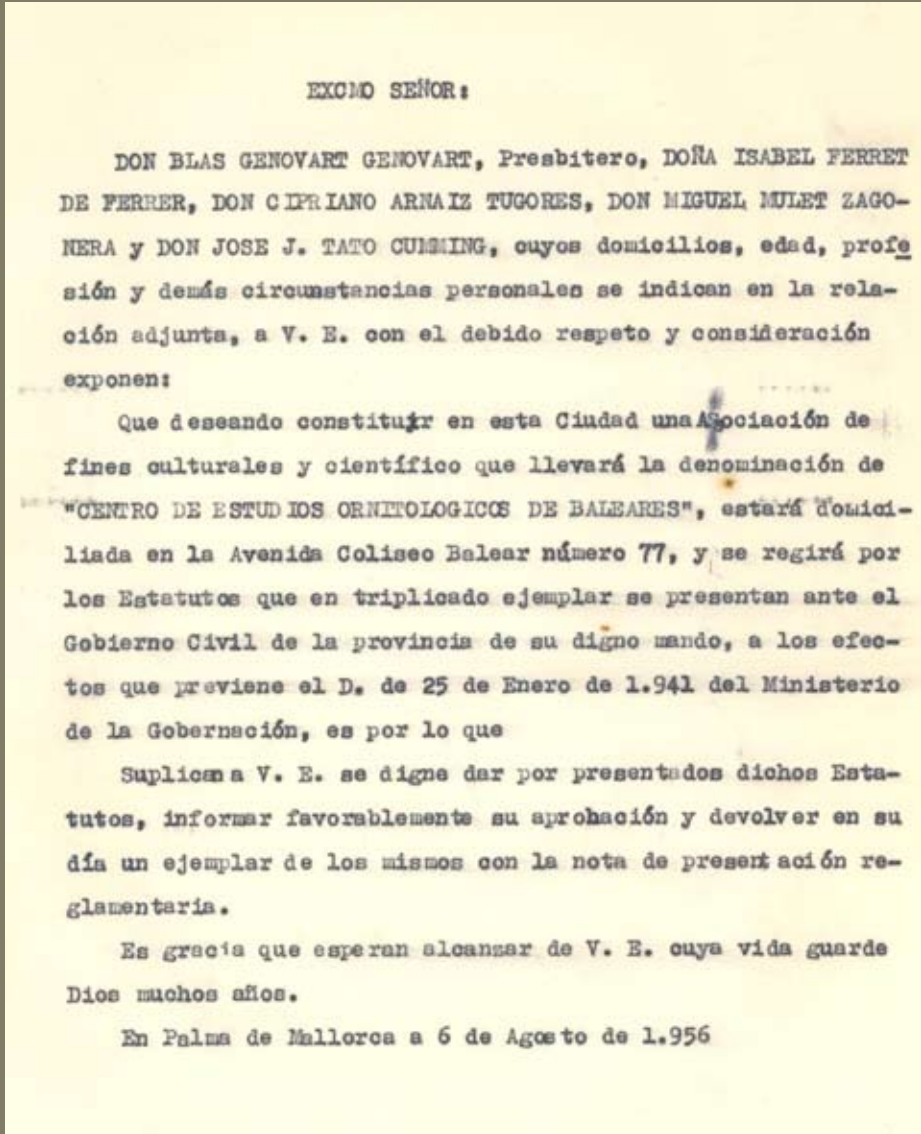

Figura 4. Còpia de la instància de petició de la creació del CEOB.

Munn, en Alcudia, y será una gran base de estudios. Más adelante veremos la forma de hacer algún intercambio con el Museo de Artá, que es el más importante de Mallorca, lo cual se mencionará en la revista, pudiendo ser un trabajo que podría presentar Vd., un “Catálogo de las aves del Museo de Artá”, sería muy interesante. Reciba un abrazo de su buen amigo, J. J. Tato Cumming.

Espero poder remitirle el mes que viene los folletos que me pres-tó>>.

Com es pot veure, un aspecte de gran importància va ser l’interès per editar una revista a la qual publicar les recerques, per la qual cosa a l’article segon dels estatuts es diu:

<<Como órgano científico e informativo, publicará periódicamente bajo el nombre de “Balearica” un boletín que tendrá como misión principal, la información de todas las observaciones efectuadas en las Ba-

leares sobre sus aves y climatología, aportando datos que facilitarán el estudio de los especialistas. En sus páginas tendrán cabida trabajos de orientación ornitológica, proteccionista y científicos que tengan como objeto el estudio de las aves. Estos trabajos de colaboración serán publicados en el idioma del original>>.

A continuació, pot resultar d’interès revisar breument el contingut d’aquesta revista.

Contingut succint dels dos números de Balearica

En quant als dos únics números que es varen publicar de la revista Balearica, aquests s’assemblen més a un anuari ornitològic (de fet, les seves edicions corresponen a “l’any ornitològic”, d’abril al març de l’any

següent), que a una revista d’estudi de les aus. Tenim la impressió que el redactor-cap de la revista (José J. Tato Cumming) l’orienta a ser l’eina de comunicació i intercanvi d’observacions d’aus entre els pocs ornòlegs natus i el grapat d’estrangers que visiten les illes durant aquells anys (Fig. 5).

Els articles es centren en llistes d’aus observades, encapçalades per les de Tato que reuneix observacions pròpies i les d’altres aficionats. Entre aquests destaquen els taxidermistes, amb 30 dels 360 registres del seu article sobre les aus observades a Balears l’any ornitològic de 1956-57 (Balearica, 1) procedents dels seus tallers. Entre els taxidermistes que apareixen a les planes de la revista estan B. Nadal Oliver (Felanitx) i J. Parpal Moragues (Palma). Respecte als estrangers, signen articles nou diferents, incloent tant residents (els Nicolson, pare i fill, del port de Sóller), com a visitants, que publiquen els resultats de les seves excursions en castellà, anglès o alemany.

Tot i que la revista és l’òrgan de comunicació del Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares, el seu contingut està molt concentrat a Mallorca, illa que es cobreix de manera molt irregular. No hi ha cap treball específic d’altres illes, i a l’observatori de Tato per a 1956-57, de les 360 observacions d’espècies assignades a un lloc, totes són de Mallorca excepte 9 de Menorca (Sant Lluís). Dins de la major de les Balears les zones millor prospectades resulten ser Sóller, a la Serra de Tramuntana, i Alcúdia, particularment la seva Albufera.

Si ens fixam en les aus reportades, crida l’atenció diferents observacions d’espècies extingides a les illes, com l’àguila real, o recentment retornades gràcies a projectes de reintroducció, com la de Bonelli, o de forma natural, com el voltor lleonat. L’àguila real és vista per Tato a Sóller al 1956 i 1957, on la considera escassa, i per N. C. Morgan a Bunyola al setembre de 1956. Respecte a l’àguila de Bonelli, és citada per C.W. Macworth-Praed a Lluc al 1955 i per Tato a Sóller al 1956 i al 1957, on també la considera escassa. Finalment, respecte al voltor lleonat, el veu Tato a Sóller al 1956 (2 adults i 1 juv.) i E. Detflesen a Bunyola al 1957 (3 exemplars). Tan escasses obser-

vacions i amb tan petit nombre d’individus per a una espècie gregària com és el voltor lleonat, anunciaven la seva extinció. El cas oposat seria el d’una espècie avui dia ubiqua a Balears com és la gavina d’Audouin, de la qual no hi ha cap observació en aquells anys.

La revista, com a bon noticiari ornitològic, para especial esment a l’anellament i migració de les aus. Respecte al primer, el CEOB marcava les aus amb anelles d’Aranzadi (la primera associació a fabricar-les, al 1947, molt abans que SEO, al 1957) en molt curt nombre: 52 al 1956-57 i 344 al 1957-58, gairebé totes passeriformes. No obstant això, la revista recull el curiós cas de Martín Escudero, de Maó, que des de 1944 hi havia marcat 377 aus amb la seva pròpia inscripció (“MARTIN ESCUDERO, Mahón” i “MARESMON, Mahón”). Una d’aquestes aus, un suís marcat a Maó el 15/9/1956 fou recuperat a Mòdena (Itàlia) l’1/9/57. Respecte a la migració, Balearica recopila en els seus dos números publicats, les aus anellades a països europeus (no hi ha cap registre d’Espanya) i recuperades a Balears. Per a això, recull les recuperacions del capità Munn (15 aus entre 1915 i 1939), notícies de premsa (El Dia), revistes (Ardeola, Caça i Pesca, Butlletí de la Societat d’Història Natural de les Balears) i dades recollides de caçadors. Com a cas curiós, per la seva antiguitat, està el d’una gavina vulgar anellada com a poll el 16/7/1909 a Prússia Oriental (avui repartida entre Polònia i Rússia) i capturat a Maó el 6/1/1910.

Per acabar, a l’apartat de conservació ens crida l’atenció que no troba la més mínima crítica a la caça, activitat generalitzada a sobre totes les aus, des de les que avui consideram com a cinegètiques, com tords i becades (Tato escriu que a l’octubre de 1956 <<los colmados de Palma con verdaderos racimos de ejemplares cazados>>), fins a qualsevol aquàtica o rapinyaire. De fet, els ornòlegs agraeixen les dades de caçadors i taxidermistes i ells mateixos (com Tato) cacen ocells per determinar-los o analitzar el seu contingut estomacal. L’única referència a un problema per a les aus és la derivada de la contaminació marina, a conseqüència del naufragi d’un petrolier noruec entre Mallorca i Menorca que

va llançar a les platges de la primera centenars de frarets impregnats de petroli al febrer de 1958.

Per descomptat, en aquella època predomina un Zeitgeist caracteritzat per un afeccionat a l’ornitologia que és tan apassionat a aquesta disciplina com a l’activitat cinegètica. No és estrany, tampoc, que fins i tot el primer soci del GOB i fill de caçador i armer, Joan Mayol, confessi certes experiències infantils de comunió cinegètica amb la naturalesa i que afortunadament li desagraden també molt primerencament: <<Aquella relació amb la naturalesa no em satisfia. M’agradaven massa els animals per anar a tir amb ells>> (Mayol, 2014: 17).

Per no cansar més al lector d’aquesta atapeïda nota commemorativa dels 60 anys de la creació del CEOB, copiam aquí tres noves cartes de Tato a Garcias que ens ajuden a conèixer una mica més el tipus d’estudi que s’estava duent a terme.

Amb data d’11 de febrer de 1957 li comunica Tato:

<<Querido amigo:

Por un soldado le envié los trabajos que tuvo la amabilidad de prestarme hace tiempo, teniendo todavía en mi poder los dos más largos de Jordans que espero enviarle antes de fin de mes. Estoy recopilando para “BALEARICA” todas las citas de recuperaciones de anillas, por lo que si tiene algunas notas sobre esto, le agradecería infinito me las proporcionase, pues llevo ya recogidas cerca de noventa, casi todas con los datos completos. Precisamente quisiera comprobar una cita suya del Boletín de la Sociedad de Historia Natural de 1954 sobre el Charadrius apricarius, FUELL, Nº de la anilla 256444, de fecha de captura 10-II-52; la fecha del mes se refiere a la de Febrero o a Noviembre (¿).

Como le dije en mi tarjeta que le envié con las separatas, estoy trabajando hace tiempo para ordenar los vernáculos de las aves balearicas, siendo ayudado por el Sr. Moll, pero me falta entre el gran número de sinonimias recogidas en varias obras, y los nombres cogidos a viva voz, muchos para completar la lista entresacada de las citas en Baleares, que el Sr. Bernis publica en su Pronuario.

En lista aparte le pongo los nombres de las especies que me faltan datos por si tiene alguno de ellos; en caso contrario escribiría a Barcelona para que me proporcionaran los catalanes adoptados para esas especies.

Muchas gracias por las molestias que pueda causarle; me despido con un abrazo de su buen amigo>>.

Poc temps després, 18 de maig de 1957, li escriu

<<Querido amigo. Por la prensa me enteré de que tiene en el Museo un Pelicano, y creía que era el cazado hace unos años, pero luego me he enterado de que ha sido cazado en la Albufera por unos Srs. de Muro este año.

Dada la importancia de la cita, le agradecería muchísimo me mandase una nota sobre este asunto para “Balearica” que ya está en prensa.

Un abrazo de su buen amigo>>

I uns dies més tard, 22 de maig de 1957, li diu:

<<Querido amigo. Recibí su tarjeta, y como figuraba era el mismo Pelicano de hace unos años. Tengo noticias de que en un café de La Puebla, llamado creo “Can Rapiña”, había un pato anillado en el Japón; Vd. sabe algo de eso? Para lograr noticias interesantes hay que rebuscar por todos lados y creer todas las noticias por fantásticas que aparezcan, para irlas puliendo. Bernis me “felicit cordialmente y se muestra gratamente sorprendido por el índice de Balearica”. Por ahora gano por puntos. Un abrazo>>.

Problemes amb el CEOB i un Guió per a la seva solució

Per què aquesta felicitació de Bernis i a què es deu que Tato guanyés per punts? Per resoldre aquest dilema cal acudir al Boletín-circular nº 7 de la Sociedad Española de Ornitologia, de 7 de desembre de 1956, al qual s’informava de la Reunió de Junta Directiva del 24 de novembre de 1956:

<<Se muestra la correspondencia e impresos recibidos con re-

lació al nuevo Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares, así como una carta que el propio Secretario General [Francisco Bernis] envió con fecha de 31 de Agosto pasado al Sr. Tato Cumming, organizador de dicho centro, carta que se redactó de acuerdo con el Presidente de nuestra Sociedad [Manuel Aulló]>>

A aquesta mateixa reunió, es va acordar, entre altres resolucions, dues que afectaven de ple al CEOB:

<<En lo sucesivo, ningún miembro de la Junta Directiva aceptará cargos o representaciones que puedan afectar por su índole al interés primordial, fines o administración de la Sociedad, sin que previamente la Junta Directiva haya otorgado su aquiescencia. La Junta Directiva hace constar su desagrado por la constitución en Baleares de una entidad ornitológica independiente de la Sociedad cuando lo ideal hubiera sido establecer allí una Sección similar a la que con tanto fruto viene funcionando en Cataluña>> (pág. 5).

Aquesta situació de molesta incomoditat, trufada de certa perplexitat, amb la iniciativa de crear el CEOB queda plasmada a la correspondència Tato-Garcias i, més recentment, a la monografia de Joaquín Fernández (50 años en defensa de las aves. 1954-2004. SEO/BirdLife, 2004, pàg. 110). Així, amb data de 30 d’agost de 1956, Tato transmet els problemes que han sorgit amb la SEO:

<<Querido amigo. Recibí su carta con las tarjetas suscribiéndose, muchísimas gracias, y excuso decirle que contaba con su colaboración.

Le envío otras como me dijo, para ver de encontrar otros aficionados.

Por carta de Bernis, parece ser que no ha gustado mucho esta iniciativa, y me dicen que por qué no se ha hecho una Sección Regional de la S.E.O., porque se ha tomado como una “escisión”.

Yo le he contestado que no existe tal “escisión”, sino todo lo contrario, muchas ganas de trabajar en una región importantísima y abandonada por los ornitólogos españoles, y que por no haber diez socios de la S.E.O3. es imposible pensar en dicha Sección; que este Centro colaborará estrechamente con la Sociedad y con

la que lo pida, y que seguirá las orientaciones científicas de la S.E.O. para evitar discrepancias y unificar trabajo y criterio, cosa conseguida al tener como Asesor a Valverde.

Una cosa tan importante como la especie es en la ornitología el biotopo, y si le parece puede ayudarme Vd. en ello; trazar en el mapa de Baleares las distintas clases de bosques y cultivos.

Esto podría ser un trabajo para la Memoria que se publicará en “BALEARICA”, una parte de la cual se dedicará a botánica y a la influencia de las floraciones en la población ornitológica.

Creo que la revista será buena, pues a parte de las cuotas, el Colegio subvenciona bien.

Un abrazo de su buen amigo...>>.

El Art. 32 de los Estatutos de la SEO aprobados por la Asamblea General el 6/4/1956 establecía que: “podrán constituirse secciones regionales dependientes de la Asociación en aquellas localidades españolas donde residen habitualmente más de diez miembros que no sean personas jurídicas. La creación de una sección regional deberá someterse al acuerdo de la Asamblea General, previa propuesta firmada por todos los socios interesados”

A l’any següent, el Director del Col·legi Ramiro de Maeztu de Palma de Mallorca envia una salutació a Bernis per a comunicar-li la labor que allà realitza aquest Centre tal com es recull al Boletín-circular, núm. 8 (22/3/1957):

<<El director del Colegio “Ramiro de Maeztu” de Palma de Mallorca, Rev. P. Blas Genovart, ha dirigido a nuestro Presidente un amable saluda para comunicarle la nueva labor que, dentro de la organización interna de dicho colegio, realiza el Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares.

Hacemos nuestros mejores votos por el éxito y prosperidad de este centro de reciente creación, con el cual la Sociedad Española de Ornitología desea mantener cordiales y fructíferas relaciones>>.

Tot i que des de la seu s’acollís inicialment, i amb mal simulat malesstar, aquella “escissió” que suposava el CEOB, preferint-se que s’hagués

establert allà <<una sección similar a la que con tanto fruto viene funcionando en Cataluña>>, aquella societat aclariria més tard (circular nº 8 de 22/3/1957), amb evident ànim conciliador, que aquella expressió de desgrat <<tenia un significado exclusivamente administrativo, en ningún caso incompatible con la cordialidad que merece una iniciativa en beneficio de “la ornitología regional española”>>.

Una publicació compartida serà un bon motiu per a la resolució d’aquest enfrontament. Es tracta del Guión de la avifauna balear. Publicat en el número del mes de juny de 1958 a la revista Ardeola, aquest important treball va servir com a mecanisme “pipa de la pau” entre Bernis i Tato. Es tracta d’un treball fonamentalment de caràcter compilatori de la bibliografia publicada, estudi de col·leccions, i avalat per certa experiència ornitològica de camp. Els seus autors, Francisco Bernis, Pedro Manuel Diez Ponce de León (1931-2011), i José Tato es plantegen posar al dia, de forma condensada i selecta, les dades avifaunístiques revisades <<con la sana intención de convertirlo en útil instrumento para los españoles interesados en ornitología balear>> (Bernis, Diez i Tato, 1958: 25). Així mateix, es declara que <<La elaboración del Guión se convino después que uno de nosotros (J. T.) presentó en la redacción de ARDEOLA una lista orgánica prologada de la avifauna mallorquina >> (p. 26). A més del nom científic i el nom espanyol, s’aporta el nom baleàric, aprovats tant per la Societat d’Història Natural de Balears com del CEOB, en col·laboració amb el filòleg menorquí Francesc Moll Casasnovas (1903-1991).

Previ al maneig i contingut del guió, els seus autors plantegen unes interessants qüestions amb el desig que siguin escoltades i ateses pels ornitòlegs forans:

¿Qué cantidad y variedad de material ornitológico balear albergan las numerosas colecciones particulares y públicas de Inglaterra? ¿Qué datos avifaunísticos se nos escapan aquí o en los manuscritos inéditos de diversos visitantes británicos que han tenido las Baleares? ¿Qué pueden decirnos los ornitólogos extranjeros que actualmente continúan casi sin interrupción visitando una u otra

de sus islas?>> (págs. 31-32).

En aquest important article anomenen, en definitiva, un total de 245 espècies d’aus, i altres 49 dubtoses, extingides, o erròniament citades a Balears. Més de cent referències bibliogràfiques tanquen el Guión. Sens dubte, aquest treball va representar un moment zenital dins la investigació ornitològica balear.

La dissolució del CEOB

Salvats i superats tots els entrebancs, resulta que el CEOB agomitza i expira definitivament quan es trasllada a la península, per motius laborals, el seu principal artífex, protagonista i gestor. Es repeteix el problema d’aquelles associacions que es recolzen fràgilment sobre el temps, interès i passió d’un únic protagonista. De nou, a la carta de 5 de maig de 1959, Tato ens informa de la situació:

<<Distinguido amigo: Le estoy muy agradecido por la felicitación que recibimos en la Sociedad. Ha sido una distracción que se ha convertido en un premio, cosa siempre agradable, sobre todo al dejar esta isla, ya que hace pensar que mi labor en ella ha sido bien orientada y aconsejada por buenos amigos. Marcho destinado como Jefe de Estudios a Los Alcázares, Murcia, en donde, incondicionalmente me tiene a su disposición>>.

El premi es referia al Jaume I de l’Institut d’Estudis Catalans que va ser concedit a Tato l’any 1959 pel seu treball, en col·laboració amb J. M. Palau, El bosc mallorquí com a biotop ornitològic.

Entre les mostres de felicitació i reconeixement, ens agradaria presentar una altra inèdita postal del seu amic M. J. Nicolson, de 28 d’abril de 1959 des de Sóller:

<<Dear Comandante Tato, We are sorry to hear that you have been ill, and sincerely hope that you are now completely recovered. Our heartiest congratulations on you having received the “Jaime I” prize. I wish that we could be of more use than we are, but we can only give a limited time to bird-watching, and this is a very difficult region, with so much vegetation and the birds so

shy. With our kindest regards, M. J. Nicolson>>.

(Benvolgut Comandant Tato, lamentam que hagi estat malalt, i sincerament esperam que ara estigui completament recuperat. Les nostres més sinceres felicitacions per haver rebut el premi “Jaume I”. Tant de bo poguéssim ser més útils, però només podem dedicar un temps limitat a l’observació d’aus, i aquesta és una regió molt difícil, amb tanta vegetació i els ocells tan tímids. Amb les nostres millors salutacions, M. J. Nicolson).

El temps d’en Tato de dedicació balear havia passat. El seu fill, José Julio Tato Puigcerver (1951-2012), explicava reiteradament que la labor com a ornitòleg més important del seu pare no van ser les seves publicacions, sinó la seva capacitat de despertar en uns altres la passió per l’ornitologia, i el fet d’haver orientat a molts joves ornitòlegs.

Alguns articles d’aquella època donen fe de la breu vida del CEOB. Així, en un article sobre una visita a l’illa de Formentera (Balears) al mes d’abril (11-23 d’abril de 1958), publicat al mes de desembre de 1960, els seus autors comenten que

<<Como preparación al viaje, hicimos algunas gestiones para averiguar qué especies se podrían observar en dicha isla. Nuestro Profesor de Biología, Mr. I. Thomas, escribió al B. T. O., cuya entidad nos puso en contacto con Mr. John Farrand, delegado en Inglaterra del Centro de Estudios Ornitológicos de Baleares (C.E.O.B.), quien nos dió algunos valiosos consejos y nos proporcionó un ejemplar de Balearica, revista ornitológica de Baleares. También escribimos al Comandante don José J. Tato, Subdirector del C.E.O.B., que nos contestó animándonos y recomendándonos algunos puntos de especial interés para nuestras observaciones ornitológicas>> (Coates i Johnson, 1960: 327).

A una nota a peu de pàgina, i segurament de mà de Bernis, del qual es commemora el centenari del seu neixament aquest mateix any, es diu respecte del CEOB: <<Esta entidad ha suspendido temporalmente sus funciones; las actividades ornitológicas de Baleares recaen, ahora, en la Soc. de Hist. Nat. de Baleares>>.

Dins aquesta mateixa línia, es publicava al 1959 una nota al Butlletí de la Societat d’Història Natural de les Balears, (tom V, fascicles 1, 2, 3, 4), amb el títol “Sección de Zoología (Ornitología). Captura de aves anilladas” a la qual es deia:

<<Se ruega a todos aquellos quienes capturen o tengan noticias de aves anilladas lo comuniquen a esta Sociedad, a efectos de ponerlo en conocimiento de nuestro consocio don José J Tato Cumming quien nos comunica haber sido nombrado por la Sociedad Española de Ornitología, Delegado de la Sección de Migración para Baleares.

Al mismo tiempo se advierte que habiendo cesado temporalmente en sus actividades el Centro Ornitológico de Baleares así como la publicación de su revista “Balearica”, dicho Centro comunica a todas aquellas personas interesadas en Ornitología, dirijan en adelante sus comunicaciones a esta Sociedad de Historia Natural de Baleares, con domicilio en el Estudio General Luliano, calle San Roque nº. 8, Palma de Mallorca>>.

Encara a l’any 1971, amb motiu d’un volum especial d’Ardeola en homenatge al Dr. Francisco Bernis Madrazo en el XV aniversari de la SEO, Tato escrivia, una vegada més, un treball titulat Datos para una ecología estival de los bosques de la isla de Mallorca y sus aves (Tato, 1971) en el qual lamenta de nou l’estat de degradació progressiva del bosc mallorquí i l’empobriment de la biocecosi. Tot i que el CEOB feia anys que estava relegat a l’oblit, mai minvà la passió d’en Tato per les aus i sempre es mantingué baix l’encís balear.

Els papers del CEOB: de Mallorca a Castelló passant per València

Com varen arribar els papers del CEOB al museu de Castelló?

Probablement, el llegat del CEOB va estar a València durant la dècada de 1960 a la Secció Regional de la SEO. Durant aquests anys, Tato va ser destinat a aquesta capital i fou novament l’impulsor de la creació d’aquesta secció regional. Als primers anys de 1970, Tato va

ser destinat definitivament a la ciutat d’Alacant, deixant probablement aquell material del CEOB a la seu valenciana. Encara desconexim per què aquest llegat va passar al museu castellonenc. Tal vegada la seu valenciana va deixar de funcionar amb el nou i definitiu canvi de destinació del seu organitzador.

En qualsevol cas, la lletra manuscrita de Tato, el seu ex-libris, etc., està present a molts dels papers d’aquella documentació. Altra part d’aquest llegat es la va quedar Tato per al seu ús personal o per altres motius (manuscrits i cartes de Munn, separates d’articles ornitològics, etc.), i romanen a l’actualitat a l’arxiu d’un dels autors.

Al museu castellonenc encara es custodia la següent documentació:

- Lligalls transcrivint publicacions antigues sobre l’ornitofauna balear (Hernández-Ponseti, 1910; Barceló-Combis, 1867, etc.) mecanografiats per Tato.

- Circulars de la Sociedad Española de Ornitologia, entre 1954 i 1957, enviades per correu postal a Tato.

- Successius esborranys del CEOB i notes a mà de les primeres reunions i possibles membres.

- Diverses separates d’articles, bastants exemplars dels dos números de Balearica, i algunes revistes ornitològiques internacionals.

Aquestes últimes poden donar-nos alguna pista més. La més antiga és Dansk Ornitologisk Forening, amb exemplars que es remunten a 1956. Posteriorment, s’incrementa el nombre de revistes, fins a quatre (any 1958), i minven als anys successius fins a pràcticament no quedar-ne cap de 1964. És possible que durant aquest període es rebessin les revistes com a intercanvi amb Balearica (1956-58). No obstant això, al museu hi ha revistes que es perllonguen fins a 1973 (Rivista Italiana de Ornitologia), per la qual cosa podrien correspondre a part de la col·lecció privada de Tato.

I ja propers a tancar el cercle, desvetllarem la destinació actual dels papers del CEOB: estan al Museo del Carmen de Onda. El museu s’origina a partir del gabinet de ciències format a partir de 1952 al col·legi dels pares Carmelites. La col·lecció d’His-

tòria Natural, impulsada pel pare Anselmo Coyne fou creixent ràpidament fins al punt de requerir la construcció d’un edifici propi, inaugurat el 1965. Durant molts anys fou el museu més gran d’història natural de la Comunitat Valenciana, mostrant més de 2.000 vertebrats, i milers d’invertebrats, plantes, minerals i fòssils. La importància del museu a principis dels 70, llavors en ple creixement, va poder justificar que es diposites-sin allà els fons del CEOB sortits de Palma.

En aquella època, la visita al Museo de Carmen de Onda era part de la formació dels escolars de la regió, que vèiem admirats aquella plèiade d’animals que pràcticament només coneixíem dels cromos (de fet, el Museu tenia el seu propi àlbum per col·leccionar-los), i sens dubte va despertar alguna vocació naturalista primerenca, abans fins i tot de la revolució editorial i televisiva realitzada per Félix Rodríguez de la Fuente. Aquesta i altres innovacions ens permeten ara ser uns magnífics coneixedors virtuals de la fauna mundial, amb el que l’afluència a aquest i altres museus ha decaïgut molt, del que esdevé la preocupació pel seu futur i el de les valuosíssimes peces que, amb enorme mèrit, es conserven.

A la vista de l’exposat aquí, els autors d’aquest article consideren que aquesta documentació del vell CEOB, amb l’autorització de l’adreça del Museo de Onda, hauria de restituir-se i romandre en alguna institució balear que sàpiga apreciar la seva vàlua. •

Agraïments

A Joan Llidó, director del Museu d’Onda (Castelló) per la seva amabilitat i atencions durant la nostra visita i al Convent dels Pares Carmelites d’Onda, per la cura de les seves col·leccions d’història natural i la custòdia del llegat del CEOB.

Al Dr. Guillem Xavier Pons Buades, professor de la Universitat de les Illes Balears (UIB), per facilitar-nos una còpia de la correspondència inèdita entre Tato i Garcias.

Referències bibliogràfiques

Bernis, F. (1955). La ornitología. Sus problemas nacionales y generales. La Sociedad Española de Ornitología. Publicación de la S. E. O. Madrid.

Bernis, F., Díez, P. M. y Tato, J. (1958). Guión de la avifauna balear. Ardeola, IV: 25-97.

Coates, R. y Johnson, P. G. (1960). Reportaje de una visita a la isla de Formentera (Balears) en el mes de abril. Ardeola, VI: 327-331.

Garcias, M. y Pons, G. X. (Eds.) (2011). Llorenç Garcies i Font, Científic i Promotor Cultural. Govern de les Illes Balears, Palma.

Mayol, J. (2014). El naixement del GOB. Un record personal. Palma, Lleonard Mun-taner, Editor.

Reig-Ferrer, A. (2002). José Julio Tato Cumming (1918-1989). El primer gran ornitólogo alicantino. En SEO/BirdLife. Grupo local de Alicante: Las Aves en Alicante. Anuario ornitológico 2000. Alicante: 155-160.

Reig-Ferrer, A. (2013). Antoni Ginart Celià (1905-1982): Els sentits ornitològics del capità britànic Philip W. Munn. Es Busqueret, 33: 8-12.

Reig-Ferrer, A. y Tato-Puigcerver, J.J. (2012). Breve apunte acerca de un manuscrito ornitológico redactado por Philip W. Munn durante su exilio en Portugal (1941-1945): The Birds of the Balearic Islands (June, 1943). Argutorio, 29: 53-58.

Tato Cumming, J. J. (1956). Notas sobre las Aves del Bosque de Bellver. Boletín de la Sociedad de Historia natural de Baleares, tomo II: 49-57.

Tato Cumming, J. J. (1959). El problema de las plagas del bosque de Bellver y sus aves. Boletín de la Sociedad de Historia natural de Baleares, tomo V: 13-17.

Tato Cumming, J. J. (1971). Datos para una ecología estival de los bosques de la isla de Mallorca y sus aves. Ardeola, vol. especial: 405-427.

Sabies què ...

Per **Maite Serra-Franco**

“Bird brained II”

Durant decennis es va creure que la conducta de les aus mancava de raonament i venia guiada pel seu instint, idea que es recolzava en les notables diferències del seu cervell amb el dels mamífers. Si es compara el cervell d’una au amb el d’un mamífer, el primer que crida l’atenció és que la superfície del segon presenta solcs. Es pensava, com a regla general que, com més solcs majors serien les facultats cognoscitives, és a dir, la intel·ligència. En conseqüència, la majoria dels investigadors concedien fins aleshores una escassa capacitat cognitiva als cervells llisos de les aus. No obstant això, tot i que els cervells d’aquests dos grups d’animals presenten una estructura molt diferent, des del punt de vista funcional presenten moltes semblances, havent-hi, fins i tot, vies nervioses completes que no solament transcorren pels mateixos llocs, sinó que presenten, a més, la mateixa estructura. Els estudis recents permeten deduir que la major part del cervell de les aus correspon al “pal·li”, part del cervell que coincideix amb l’escorça cerebral en mamífers, que és compatible amb les funcions cognitives superiors, tals com la planificació per al futur o la cerca de patrons. Els mamífers presenten capacitats cognitives més evolucionades com més extens i gruixut és el “còrtex” en relació a la resta de l’encèfal. Mentre que a les aus, com més espai ocupa el “pal·li” al cervell, més intel·ligents són. Les semblances amb la nostra espècie serien, per tant, un cas d’evolució

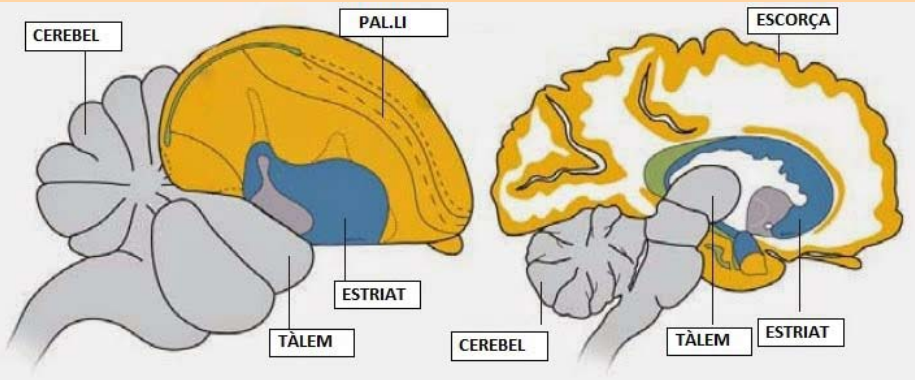
La cacatura Figaro utilitzant una eina. Alice Auersperg.

convergent”: dos organismes sumament diferents han desenvolupat, per separat, uns mateixos trets ^{1,2}.

Louis Lefebvre, qui va elaborar un llistat d’aus intel·ligents en funció del grau d’innovació que aquestes exhibien davant els reptes de la subsistència, va trobar una correlació entre la grandària del cervell i la intel·ligència de les aus ³. Això coincideix amb estudis recents que afirmen que aquelles aus amb un major nivell d’innovació, associat a la major grandària cerebral, seran les més capaces d’enfrontar-se a reptes ambientals. Això es pot observar especialment en el cas de les aus urbanes, ja que cada ciutat enfronta als seus habitants a nous reptes ⁴. A la Gran Bretanya, existeix el curiós cas de ferrerics (*Parus major*) i ferreri-

cos blaus (*Cyanistes caeruleus*) que han après a llevar la tapa d’alumini de les ampolles de llet, dipositades cada matí davant la porta de cada casa, per beure el contingut. Al nostre país, les garses (*Pica pica*) obren les oueres de cartró que també es deixen davant de les cases. En diferents llocs, els teuladers “VIPs” han après a obrir les portes automàtiques d’aeroports i centres comercials revolotejant davant els emissors d’infrarojos que controlen les portes amb l’objectiu d’aprofitar les restes de menjar ⁴. Mereix esment un teulader que s’introduïa cada matí al tradicional Cafè d’Orient, a la plaça del mateix nom a Madrid, i romania allí fins al vespre. L’ocell era capaç de determinar, segons el nombre de persones que entraven o sortien del local, en quin moment podria entrar al Cafè travessant el llindar de les dues portes d’accés. Si entrava un sol client, una porta es tancava abans d’obrir-se l’altra i el pardal es podia quedar tancat als gairebé dos metres de separació entre ambdues portes, per la qual cosa només entrava o sortia quan les dues portes romanien obertes alhora uns instants ⁵.

Els coloms també se les enginyen bé per trobar sustent, fins i tot se’ls ha vist col·laborant per obtenir aigua d’una font amb palanca. Men-

Comparació del cervell d’un aucell amb el d’un mamífer. Universe-review.ca

Cap ferrerico obrint tap www.britishbirdlovers.co.uk

tre un grup es col·locava a sobre la palanca que accionava la sortida de l'aigua unes altres bevien, després es canviaven els papers a fi de poder beure-hi tots. Sembla que la intel·ligència d'aquests és comparable a la d'un nen de tres anys ^{6,7}.

Entretant, les gavines poden arribar a superar-se en astúcia, valentia i en definitiva "morro" a l'hora d'aconseguir menjar. Si bé és conegut que s'espavilen força bé per aconseguir menjar fàcil, darrerament, en lloc de perdre temps i energia pescant, cercant deixalles o robant als turistes,

ara han passat també a fer ús de la botiga local. Assalten els mostradors per agafar empanades, salsitxes, panets o dolços exposats. Sembla que el seu menjar preferit són les bosses de patates fregides, que elles mateixes agafen i obren sense dificultat. El problema és que aquest tipus de clientela no té diners en efectiu i la seva visita repetida a la botiga arriba a sortir cara als propietaris. ^{9,10}.

En el cas de les aus migratòries la selecció natural sembla que afavoreix cervells més petits. El fet que el cervell és un òrgan que consumeix

molta energia i es desenvolupa lentament, podria resultar massa costós per a les espècies migratòries, que han de realitzar viatges molt llargs i disposen de poc temps per a reproduir-se. Així mateix, la reducció del volum del cervell també podria ser deguda a una disminució d'aquelles funcions cognitives que ja no són útils en espècies migratòries. En aus que es desplacen molt, l'exploració de l'entorn comporta més costos que beneficis, ja que la informació que és útil a un lloc no té perquè ser-ho en un altre diferent. A més, podria augmentar l'exposició dels individus a més perills. Per tot això, es pensa que en aquestes espècies els comportaments innats poden ser molt més útils que els apresos ¹¹. Encara així hi ha ropits que practiquen l'esport de la pesca, i orenelles que han entès a la perfecció el mecanisme d'una porta automàtica per entrar al centre esportiu on tenen el niu ^{12,13,14}. Comportament innat?

Les aus amb cervells grans, en relació amb la grandària del seu cos, en general van puntuar més alt en el test d'intel·ligència de Lefebvre. Corbs, lloros, mussols, i picots tenen major cervell en relació a la seva massa corporal ¹⁵.

Probablement ens sembla que les nostres mascotes són molt més

Equip de coloms bevent

Gavina robant un gelat. Jörn Kessels

intel·ligents del que són, ja que "interactuen" amb nosaltres, com som propensos a pensar que un ocell que imita les nostres accions, ha de ser molt intel·ligent. Els periquitos, amb un cervell relativament gros per la seva grandària, podria significar que són bastant intel·ligents, però probablement no siguin tan intel·ligents com els propietaris pensen que són. No hi ha res taxatiu, i encara queden molts misteris a resoldre. Per exemple, els lloros, que són clarament ocells intel·ligents, són "inconsistentes". A Sud-àfrica, Lefebvre diu que, no tenen la menor idea de com innovar, però en canvi els lloros d'Austràlia, innoven com a bojos ³.

Si bé la família dels lloros en el seu conjunt no es va considerar la més intel·ligent, estudis recents arribaren a la conclusió que algunes espècies podrien raonar de forma similar a un infant de 3 a 5 anys i arribar a treure conclusions d'on trobar menjar, no solament mitjançant pistes, sinó també valorant l'absència d'aquestes. A més, segons alguns estudis realitzats en captivitat, de-

terminats lloros poden "conversar" amb humans, inventar-se sintaxis i ensenyar a altres lloros el que saben. Fa anys, es va fer famós el cas d'Alex (acrònim d'Avian Learning Experiment), un lloro gris africà (*Psittacus erithacus*) objecte d'un experiment sobre l'aprenentatge en aus. Alex va arribar a desenvolupar la intel·ligència d'un nin de cinc anys: podia identificar objectes, números, colors i formes, i distingir entre «gran» i «petit», «igual» i «diferent». Manjava un vocabulari de 150 paraules. Abans d'aquest estudi, la comunitat científica pensava que els lloros no eren intel·ligents i que només podien emprar paraules per imitació. Tot el que va aprendre Alex va demostrar que els lloros són capaços no només d'imitar, sinó de «raonar a un nivell bàsic i usar paraules creativament». A més a més Alex és el primer animal no humà a fer una pregunta existencial. Un dia, durant l'aprenentatge dels colors, Alex es va mirar en el mirall i va preguntar: "De quin color?" Un assistent de recerca li va respondre a Alex que era un lloro

gris. Després de repetir la pregunta sis vegades, Alex va aprendre el color gris. Tot i que sembla que estigués tractant d'esbrinar el que era gris, la pregunta, segons els investigadors, mostra que Alex també estava pensant en si mateix i la seva pròpia existència com ésser viu ^{16,17}.

D'igual manera la cacatua Fígaro (*Cacatua goffiniana*), criada en captivitat, va sorprendre als seus cuidadors fent i utilitzant eines per cercar aliment de forma espontània. Les gestes d'en Fígaro constitueixen el primer cas registrat de fabricació d'eines per una espècie de lloro. Però a més, quan els investigadors varen permetre a Fígaro que ensenyés la seva tècnica a altres sis cacatues, van comprovar que la resta era capaç d'imitar amb èxit el que feia el primer. Aquest fet sembla demostrar que la fabricació d'eines pot sorgir d'intel·ligències no especialitzades en aquest camp ^{18, 19, 20}.

Dins de la família dels lloros, el Kea (*Nestor notabilis*), endèmic de l'Illa Sud de Nova Zelanda, és un dels

Oronelles obrint porta amb sensor. Youtube

animals més intel·ligents que existeixen. És capaç de resoldre problemes lògics, i fins i tot poden treballar en equip per aconseguir un propòsit. El qualificatiu de jaganer del Kea, es deu a la seva gran curiositat, fruit de la seva intel·ligència, ja que els agrada investigar tot el que hi ha al seu voltant emprant el seu fort bec com a principal eina. Sovint ocasiona tot tipus de destrosses a les cases i als cotxes de l'illa, per la qual cosa la seva activitat "vandàlica" s'ha fet gairebé tan famosa com la seva intel·ligència. Com a exemple: els treballadors de les estacions d'esquí han d'emprar equip a prova de kees, i els esquiadors estan advertits a prendre precaucions per protegir les seves pertinences ²¹.

Segons sembla, els kees resolen els problemes més ràpid si se'ls deixa estudiar l'escenari uns segons abans d'actuar, una capacitat comparable a la que es dona a nadons humans i alguns tipus de primats. Els investigadors consideren que l'hàbitat en el que viuen els kees, on no hi ha depredadors naturals, i la necessitat de trobar tot tipus d'aliment al llarg de diferents estacions, a més del fet que són animals altament socials i, amb una llarga infantesa, ha contribuït a convertir-los en autèntics experts de l'exploració i manipulació d'objectes ²¹.

L'aprenentatge associat a recompenses, a l'observació, a les relacions causa-efecte, així com a l'ús d'instruments, són totes elles habilitats relacionades amb l'intel·lecte que ajuden a la supervivència. De la mateixa manera, la capacitat de comptar coses ha estat considerada una habilitat que demostra intel·

ligència. Alguns estudis suggereixen que els corbs podrien tenir una veritable habilitat numèrica ²². A més s'ha demostrat que els lloros compten almenys fins a sis ²³. Els corbs marins, emprats pels pescadors xinesos són capaços de portar el compte fins a vuit, negant-se a treballar si al vuitè peix capturat no se'ls permet menjar ²⁴. Les aus que col·lecten i emmagatzemen fruits, evidencien tenir l'habilitat de recordar els amagatalls dels seus queviures i de planificar necessitats futures ^{25, 26}. Les aus nectívores com els colibrís saben quines flors del seu territori posseeixen nèctar, segons l'estació de l'any, i que pot incloure fins a 1000 espècies diferents ²⁷.

Igualment la vida social ha estat valorada com necessària per a l'evolució de la intel·ligència. El comportament social requereix la identificació individual, i la majoria d'aus semblen ser capaces de reconèixer les seves parelles, germans, cries,

El lloro Alex. William Munoz

i en alguns casos, fins i tot, a elles mateixes enfront d'un mirall. Altres comportaments com la cria cooperativa i el joc són també considerats indicatius d'intel·ligència. Referent al joc, sembla ser que les aus de comportament més adaptable, com lloros, corbs i afins, arriben a presentar sofisticats jocs ^{28, 29}. A més a més, durant un seguiment de dos corbs a Califòrnia, es va descobrir una conducta humorística en plena natura. Un mascle d'un any i el seu pare, s'alimentaven sota una magnòlia en flor. Quan la germana del mascle jove va acudir a reunir-se amb ells, accidentalment va arrencar un pètal, que va caure al costat de la cara del seu germà i el va sobresaltar. La seva germana es va adonar del fet així que, es va donar mitja volta, va avançar lentament per la branca fins a una flor, arrabassant un pètal amb el bec, i situada just damunt del cap del seu germà, va deixar caure el pètal, amb el consegüent nou ensurt. ³⁰.

Un estudi sobre l'abellerol petit (*Merops pusillus*) va suggerir que aquest era capaç d'intuir quin podria ser el punt de vista d'un possible depredador, és a dir, extrapolar el que el depredador pot veure o no, facultat compartida únicament amb els primats homínids ³⁴.

Durant anys els sons emesos per les aus es suposaven meres imitacions, mancats de sentit i sense que l'animal emissor tingués coneixement què expressava. No obstant això, les aus sí es comuniquen amb els seus companys a través dels cants i llenguatges corporals, i fins i tot es poden diferenciar "dialectes" ³².

Còrvid obrint la font. Deshakalyan Chowdhury (AFP/Getty Images)

Altres estudis indiquen que algunes aus tenen l'habilitat d'entendre estructures gramaticals ³³. Per primera vegada, s'ha demostrat que les aus silvestres, com el ferrerico japonès (*Parus minor*), han desenvolupat regles sintàctiques. Així per exemple, aquesta au combina diferents cants per transmetre significats complexos com : "alerta, veniu aquí!", a partir de cants simples, que signifiquen "alerta!" i "veniu aquí" per separat ³⁴.

D'altra banda, tot i que es tracta d'un exemplar captiu, mereix esment la cacatua Eleonora (*Galerita eleonora*) anomenada Snowball que aixeca el cap i les potes al ritme de la cançó "Everybody" dels Backstreet Boys, el que va deixar estupefactes als científics, impugnant la idea de que només els éssers humans tenen el cablejat neuronal per ballar al ritme de la música ³⁵.

Recentment, un estudi ha desvetllat la resposta a un trencaclosques al qual els científics s'han enfrontat durant més d'una dècada: com poden les aus, amb els seus petits cervells, manifestar comporta-

ments cognitius complexos? Segons sembla, la clau radica en què els petits cervells de les aus tenen més neurones que els dels mamífers amb la mateixa massa (inclosos els rosegadors i els primats). Això és possible a causa que les neurones presents al cervell de les aus són molt més petites i nombroses que les dels mamífers. Un exemple sorprenent: el cervell del guacamai és de la grandària d'una nou sense pelar, mentre que el del macaco és com una llimona. No obstant això, el lloro té més neurones dins el seu cervell que no pas el mico ²⁹. Igualment el rendiment de les gralles i els corbs és comparable a la dels bonobos i goril·les ³⁶.

L'observació de la vida animal i els experiments de laboratori confirmen que moltes habilitats mentals, que es creien exclusives de l'home, es donen també, en major o menor grau, a espècies animals. Per detectar el "pensament", per exemple d'un ocell, entra en joc la creativitat de l'investigador per enfrontar l'animal a problemes que permetin destriar el comportament «automàtic» d'una «actuació pensant». Especialment

útils són aquelles situacions que presenten trets de novetat, on hi ha poca probabilitat que l'animal pugui donar amb la resposta correcta si només recorre a una conducta automatitzada. La dificultat per definir o mesurar la intel·ligència fa difícil l'estudi científic d'aquesta temàtica. En aquest sentit és important considerar que la intel·ligència és multidimensional, de forma que serà més senzill estudiar aus properes a nosaltres, que no ens tenen por, i que, per tant, resulten més fàcils d'analitzar. Tal cosa passa amb els lloros de companyia o bé les aus urbanes, donant-se un ús observacional més intens en ells. Hi ha indicis que el grup dels calaus, podria estar al mateix nivell d'intel·ligència que els corbs o els lloros, però amb prou feines es coneix res sobre ells i qualsevol experiment sobre el seu comportament estaria condicionat ¹⁵.

Per altra banda, els sentits dels animals, en general, estan molt més desenvolupats que als humans. Els animals són més forts, més ràpids, tenen millor oïda, veuen millor... alguns diuen que l'única cosa en què els superem és en intel·ligència, però de vegades costa reconèixer-ho. La intel·ligència animal no és una cosa única, no hi ha una prova estàndard de coeficient intel·lectual, o una llista de control universal d'habilitats per anotar. Els animals han, hem, evolucionat quant a capacitat mental per fer front a diferents estils de vida i entorns. Podria ser que, realment, les aus estiguessin innovant a tots els llocs, però, som prou intel·ligents per adonar-nos? ³.

Bibliografia

- 1 Julen Rekondo. El cerebro de las aves maravilla a los científicos. berriak/noticias. 2006
2. "Bird brained" is a bum rap. Sunday, April 21, 2013 <http://howbirdsthink.blogspot.com.es/>
3. Scientist Rates Bird IQs. abc News <http://abcnews.go.com/>
4. Marcos A. Así se adaptan los pájaros a la vida urbana. Aves sin miedo en la jungla de asfalto. SINC. CIENCIAS NATURALES: Ciencias de la Vida. 09/12/ 2014 <http://www.agenciasinc.es> 13 Jun 2008
5. El gorrión del Café de Oriente (Madrid). <https://www.youtube.com>
6. Birds of a feather drink together: The three clever pigeons who help each other sup from a water fountain. 14 August 2009. <http://www.dailymail.co.uk/>

7. Khan U. Pigeons 'intelligence' compared to a three-year-old child. <http://www.telegraph.co.uk/>

8. Szöllössi A. Pigeons identify breast cancer 'as well as humans'. BBC News. 20 November 2015. <http://www.bbc.com/>

Gulls steal food from the table (Semöwen). <https://www.youtube.com>

9 Bandit bird: The shoplifting seagull that is so prolific one bakery has hired a BOUNCER. DAILY MAIL REPORTER. 30 July 2011. <http://www.dailymail.co.uk/>

10. Gaviota roba Doritos. <https://www.youtube.com>

11. Sol D, Garcia N, Iwaniuk A, Davis K, Meade A, et al. (2010) "Evolutionary Divergence in Brain Size between Migratory and Resident Birds". PLoS ONE 5(3): e9617. doi:10.1371/journal.pone.0009617.

12. Stuart Winter. A little robin gets into deep water to catch a fish. [express.co.uk](http://www.express.co.uk). Feb 9, 2016

13. Sam Webb. The coolest bird around! Kingfisher dives through ice to catch fish from frozen pond. [dailymail.co.uk](http://www.dailymail.co.uk). 27 January 2013

14. Smart Birds Open Doors. <https://www.youtube.com>

15. What are the smartest birds? Sep 18, 2014. <https://www.quora.com>

16. IRENE M. Alex, the parrot who learned to say 'I love you' and MEAN it: In an astonishing new book, a woman scientist says she's proved animals can talk. 13 October 2013. <http://www.dailymail.co.uk/>

17. Hrala J. Alex, the Only Parrot to Ask an Existential Question. THURSDAY, MARCH 19, 2015 <http://modernnotion.com/>

18. Fígaro, la cacatúa que fabrica her-

ramientas. www.bbc.com 6 noviembre 2012

19. 'Spontaneous innovation in tool manufacture and use in a Goffin's cockatoo' is to be published in Current Biology on 6th November 2012. DOI: 10.1016/j.cub.2012.09.00

20. Cockatoo 'can make its own tools' (w/ Video) <http://phys.org/>

21. El ave más inteligente del mundo. Omicrono el 8/05/2013. <http://www.omicrono.com/>

22. Smirnova, AA, OF Lazareva and ZA Zorina (2000) Use of number by crows: investigation by matching and oddity learning. J. Experimental analysis of Behaviour 73:163-176

23. Pepperberg, IM (2006) Grey parrot numerical competence: a review. Animal Cognition 9(4):377-391 doi 10.1007/s10071-006-0034-7.

24. Hoh, Erling Hoh (1988) Flying fishes of Wucheng - fisherman in China use cormorants to catch fish. Natural History. Octubre de 1988.

25. Kamil, A. y Balda, R.. (1985). Cache recovery and spatial memory in Clark's nutcrackers (Nucifraga columbiana). Journal of Experimental Psychology and Animal Behavioral Processes 11:95-111.

26. Bennett, A. T. D. (1993) Spatial memory in a food storing corvid. I. Near tall landmarks are primarily used. J. Comp. Physiol. A 173:193-207. (doi:10.1007/BF00192978).

27. Healy, S. D. y Hurly, T. A. (1995) Spatial memory in rufous hummingbirds (Selasphorus rufus): a field test. Anim. Learn. Behav. 23:63-68.

28. Herrick, C. J. (1924) Neurológico foundations of animal behaviour. New York: Henry Holt.

29. J. DE J. Este pájaro es mucho más listo de lo que creías. ABC. 13/06/2016. <http://www.abc.es/>

30. Los juegos de los animales. Revista de divulgación zoológica. <http://www.galeon.com/>

31. Watve Milind, Thakar J, Kale A, Pitambekar S. Shaikh I Vaze K, Jog M. Paranjape S. 2002. Bee-eaters (Merops orientalis) respond to what a predator can see. Animal Cognition 5(4):253-9

32. Fuente: David Luther y Luis Baptista (2010): "Urban noise and the cultural evolution of bird songs" Proceedings of the Royal Society B 277: 469-473.

33. Gentner, Timothy Q.; Fenn, Kimberly M.; Margoliash, Daniel y Nusbaum, Howard C. (2006) Recursive syntactic pattern learning by songbirds. Nature 440:1204-1207

34. Birds Communicate Using Syntax Just Like Humans. British Bird Lovers. 08 March 2016. <http://www.britishbirdlovers.co.uk/>

35. Ortega O. Snowball, una cacatúa con sentido del ritmo. Empresa y economía. 10 JUN 09. <http://empresayeconomia.republica.com/>

36. Los cuervos se equiparan en intelecto a los chimpancés, pese a tener el cerebro más pequeño. EUROPA PRESS. 27.04.2016. <http://www.publico.es/>

•

Notícies del món

Per **Maite Serra-Franco**

Parella de ferrerics. www.elconfidencial.com

Els ocells "enamorats" prefereixen estar amb la seva parella abans que menjar

Un estudi duit a terme amb ferrerics (*Parus major*) demostra que les aus donen importància als beneficis de les relacions socials a llarg termini, encara que això suposi un desavantatge immediat. Mantenir la parella és fonamental per tirar endavant un niu amb pollets sans. Així, aquestes aus sacrifiquen el benefici immediat de menjar a canvi d'un avantatge a llarg termini, reproduir-se amb èxit. L'experiment demostra que les decisions animals també estan governades pels llaços socials, i no únicament per necessitats individuals.

Per comprovar-ho, els investigadors varen emprar menjadores intel·ligents amb la capacitat de llegir "l'etiqueta d'identificació" de les aus anellades. D'aquesta forma, algunes menjadores s'obrien en detectar una identificació de nombre parell, mentre que unes altres només

ho feien amb xifres imparells. Com el DNI de cada individu era aleatori, algunes parelles compatibles podien menjar juntes a la mateixa menjadora, i en altres casos només un dels membres de la parella tenia accés a l'aliment. Els que no tenien parella anaven als llocs amb més disponibilitat de menjar, però aquelles parelles no compatibles a una mateixa menjadora prioritzaven els seus vincles socials enfront del seu propi accés a l'aliment. És a dir, que alguns ferrerics escollien passar temps a les menjadores que no els donaven menjar, només per estar amb la seva parella.

El funcionament d'aquestes menjadores intel·ligents també promovia, en certa manera, la cooperació entre la parella. Com la finestra romania oberta dos segons després de reconèixer l'etiqueta d'identificació correcta, els ocells amb un número d'identificació no apte aprofitaven el moment per gorrejear al seu company. Perquè estar en família és convenient, però també cal alimentar-se.

Aquest comportament també va mostrar un curiós efecte secundari, que el membre enamorat també passava més temps amb els companys de la seva parella, amb els quals no s'hauria relacionat de forma habitual. A tots ens toca sortir amb els amics de la nostra parella de tant en tant, i els ferrerics no són una excepció. El resultat és que aquestes aus no només reforcen els vincles familiars, sinó també les xarxes socials dins el grup.

Firth et al., Experimental Evidence that Social Relationships Determine Individual Foraging Behavior. Current Biology 25, 1-6 December 7, 2015.

Descobreixen el misteri d'un ocell africà que canta amb les ales

Fa anys que alguns ornitòlegs sospitaven que diverses espècies africanes del gènere *Smithornis* cantaven d'una forma especial: no obrien el bec. Recentment, un equip va voler investigar la vida de dues espècies, el *Smithornis capensis* i el *Smit-*

Teuladers aprofitant-se del menjar a un bar

Smithornis capensis

hornis rufolateralis, per així poder comprovar, amb una càmera lenta, si en realitat aquests ocells cantaven “sense obrir el bec”.

La conclusió fou que, efectivament, aquestes aus emeten un “brrreeet” que no es crea a la siringe sinó que es produeix per l’orientació i moviment que li donen a les ales. Els experts varen comprovar que els sons variaven quan els ocells movien les ales a diferent velocitat o inclinació, fet comprovable també amb experiments duits terme dins túnels de vent.

Tot i la rellevància de l’estudi, aquesta no és la primera vegada que es descobreix que alguns ocells emeten sons similars a les vocalitzacions (cant) amb ajuda de les plomes o el moviment de les ales. Així destacam casos més singulars com l’habilitat que mostren els exemplars mascles de *Machaeropterus deliciosus*, una espècie que habita a Colòmbia i Equador, per atreure a la seva parella fregant les seves ales a gran velocitat.

Els autors suposen que els sons emesos amb les ales han reemplaçat la funcionalitat dels sons vocals d’altres espècies, inclosa l’atracció entre parelles.

Christopher J. Clark, Alexander N. G. Kirschel, Louis Hadjioannou, Richard O. Smithornis broadbills produce loud wing song by aeroelastic flutter of medial primary wing feathers. *Prum. Journal of Experimental Biology* 2016 219: 1069-1075; doi: 10.1242/jeb.131664

Smithornis rufolateralis

zona.

Un equip de Canadà, Estats Units i Suècia va recol·lectar mostres d’aire per al seu estudi i va descobrir que hi havia més concentració d’amoníac en èpoques de calor. Al principi, pensaven que aquesta substància provenia del mar, però aviat s’adonaren que el seu origen estava al guano de les aus, que es descomponia i expulsava el químic. A més varen comprovar que l’amoníac que quedava a l’aire, es barrejava amb l’espuma de l’oceà (que té àcid sulfúric i aigua) i pujava a l’atmosfera formant núvols molt compactes. Amb el cel totalment encapotat, els rajos de sol rebotaven i no aconseguien arribar als blocs de gel.

Ara que es coneix el poder ‘eco’ d’aquests excrements, s’estudia la manera de modificar la trajectòria de les aus per tal que freqüentin més l’Àrtic i ajudin a guanyar la batalla del desglaç dels pols.

B. Croft, G. R. Wentworth, R. V. Martin, W. R. Leitch, J. G. Murphy, B. N. Murphy, J. K. Kodros, J. P. D. Abbatt & J. R. Pierce. Contribution of Arctic seabird-colony ammonia to atmospheric particles and cloud-albedo radiative effect. *Nat Commun.* 2016 Nov 15;7:13444. doi: 10.1038/ncomms13444.

Sula leucogaster a Cap Verd. Jacob González-Solís

El paper de les aus marines en la dispersió dels paràsits

Les aus marines dispersen paràsits a grans distàncies i juguen un “paper important” en la dispersió i biodiversitat dels mateixos, a més dels agents infecciosos que aquests puguin transmetre, segons demostra un estudi de l’Institut de Biologia Evolutiva de Barcelona. Els investigadors han analitzat la diversitat

genètica d’una espècie de paparra ‘*Ornithodoros capensis*’ a diverses espècies d’aus marines, entre elles el mascarell bru (*Sula leucogaster*) i el virot de Cabo Verde (*Calonectris edwardsii*), a diverses illes d’aquest arxipèlag. La hipòtesi dels investigadors indicava que la diversitat genètica existent no s’havia pogut generar per l’evolució d’aquests paràsits sense sortir de les illes, sinó que era el resultat de colonitzacions successives i independents a partir del vec-

tor de transmissió, les aus marines, les quals dispersen paràsits a grans distàncies de forma molt freqüent (la capacitat de dispersió de les aus marines és pràcticament imbatible al món animal). A més a més, es pensa que són les aus immadures, amb comportaments més erràtics en els seus moviments i que no es reproduïen, les responsables de transportar aquests llinatges de paparra d’origens molt llunyans a l’arxipèlag. Tot i que les espècies del complex

Calonectris edwardsii a Cap Verd. Jacob Gonzalez-Solis

Ferrerico d'origen urbà criant al camp (esq.) i exemplar d'origen rural criat dins un ambient urbà. P. Salmón

de paparres Ornithodoros no són, que es sàpiga, portadores de cap malaltia, l'estudi posa de manifest la influència de les aus migratòries per dispersar patògens i determinar l'ecologia evolutiva i l'epidemiologia d'aquests organismes.

E. Gómez-Díaz, J. A. Morris-Pocock, J. González-Solís and K. D. McCoy. Trans-oceanic host dispersal explains high seabird tick diversity on Cape Verde islands. *Biology Letters* doi: 10.1098/rsbl.2012.0179

Les aus de ciutat envelleixen abans

L'estrès de les ciutats afecta les aus urbanes, que tenen una esperança de vida potencialment menor que els seus congèneres de camp. Aquesta és la conclusió d'un estudi realitzat per investigadors de la Universitat de Lund (Suècia) sobre els efectes de la vida a la ciutat en el ferrerico (*Parus major*), una espècie d'au molt comuna tant als parcs i jardins urbans com a les zones rurals dels voltants.

Els investigadors varen seleccionar diverses poblacions de ferrerics que es reproduïen a tres parcs urbans de la ciutat de Malmö, i unes altres que criaven a la localitat de Vomb (a 37 Km de Malmö), una zona rural amb plantacions de pins amb un sotabosc arbustiu de fulla caduca. A ambdues zones (rural i urbana) es varen col·locar caixes niu i l'experiment va consistir en intercanviar la

meitat dels pollets de diverses niades del camp per pollets de la ciutat, i viceversa, quan aquest tenien dos dies d'edat. D'aquesta forma, part dels pollets serien criats pels seus propis pares i els altres per pares adoptius d'una altra població. A més, com a mesura de control, es varen intercanviar a la vegada pollets entre les caixes de la mateixa població, per a confirmar que els resultats eren conseqüència de la diferència entre les poblacions, i no al sistema de cria dels pares adoptius.

L'objectiu del treball era comprovar si les aus que es crien en un ambient urbà tenien una menor esperança de vida que les que ho fan al camp, a causa d'un possible deteriorament cel·lular. Així que varen mesurar la longitud dels telòmers de les cèl·lules després d'analitzar les mostres de sang dels pollets extreta amb dues setmanes de vida (Els telòmers es troben a la part final dels cromosomes i estan formats per regions de DNA no codificant i molt repetitives. Aquesta estructura és compartida per totes les espècies i funcionen com un marcador d'envelliment cel·lular. Quan els telòmers es redueixen per sota d'una longitud mínima, les cèl·lules interrompen el seu cicle cel·lular i deixen de regenerar els teixits, d'aquesta forma es produeix l'envelliment de les cèl·lules i com a conseqüència, l'envelliment de l'organisme).

El resultat del treball va confirmar que els pollets criats a la ciutat,

tant els que provenien de parelles rurals com els propis de les parelles urbanes, presentaven una longitud dels telòmers significativament menor que aquells que s'havien criat al camp. Per tant, es confirmava que criar-se en un ambient urbà implica patir els efectes que minven l'esperança de vida d'aquestes aus a les ciutats.

Tot apunta al fet que aquesta reducció d'esperança de vida és a causa de la suma de diversos factors: l'estrès, la contaminació, el soroll, la contaminació lumínica, aliments de pitjor qualitat, etc. De fet, alguns treballs ja varen confirmar que l'exposició als metalls pesants de l'aire de les ciutats, procedents del tràfic i les calefaccions, tenia un efecte molt significatiu sobre la coloració dels ferrerics, i com a conseqüència, també sobre el seu èxit reproductiu (Giraudeau et al., 2015).

Encara que es produeixen efectes semblats a altres espècies que habiten les ciutats, encara són necessàries més recerques per poder obtenir resultats generalitzables per a totes, incloses les persones, ja que tots aquests factors que afecten l'esperança de vida dels ferrerics probablement ens estiguin afectant també a nosaltres.

Salmón P, Nilsson JF, Nord A, Bensch S & Isaksson C (2016) Urban environment shortens telomere length in nestling great tits, *Parus major*. *Biology Letters* DOI: 10.1098/rsbl.2016.0155

Trobat un virot petit anellat fa 30 anys a Mallorca

L'any passat, al mes de març, a la colònia de cria de Sa Cella (Mallorca) es capturava un virot petit (*Puffinus mauritanicus*) anellat de pollet el 16 de juny de 1986 pel Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB). L'anella que portava l'exemplar fou decisiva per precisar la seva edat, 30 anys, que es remunta gairebé a la primera campanya sistemàtica d'anellament de l'espècie a la zona, que va tenir lloc al 1985.

Aquest exemplar fou localitzat a Sa Cella, una gran cova situada al peu d'un penya-segat de 248 metres d'altura, al sud-oest de Mallorca, a la finca de La Trapa. La boca d'entrada es troba a nivell del mar i la seva forma recorda una gran cella ("ceja" en castellà). El virot petit nidifica a l'interior de la cova, a la zona més seca, on el terra està cobert d'un sediment tou que permet a aquestes aus excavar una petita depressió.

La majoria dels nius de la colònia es mantenen lluny de l'entrada, a zones de la cova on just arriba la llum. Sa Cella resulta inaccessible als depredadors i ofereix un lloc molt segur als virots. Tot i així, els estudis demogràfics basats en dades d'aquesta colònia, indiquen que es dona una elevada mortalitat adulta, i la població decreix un 14% anual. Davant aquesta situació, la gesta

de supervivència d'aquest exemplar, amb tan destacada longevitat, adquireix una major magnitud.

Però el cas d'aquest virot, si bé no és dona de forma freqüent, tampoc és únic, ja que les aus marines són generalment molt longeves. El rècord de longevitat ho ostenta Wisdom, una femella d'albatros de Laysan (*Phoebastria immutabilis*) anellada el 1956 a l'atol-ló de Midway. Probablement, la seva edat real sigui almanco d'uns 65 anys, ja que els albatros no solen tornar a les colònies durant els primers 5 anys de vida, i aquest exemplar va ser anellat ja com a adult. El rècord de longevitat entre els virots i baldritges és d'una baldriga pufí (*Puffinus puffinus*) de més de 50 anys, anellada i recapturada a l'illa de Bardsey, a Gal·les.

A Balears es té constància que els virots són aus longeves, amb diverses recaptures d'individus amb més de 10 anys de vida. El rècord de longevitat d'un virot gros és de 26 anys (Rodríguez & McMin 2000), però fins al dia d'avui no es presentava un rècord similar de longevitat per al virot petit. La manca d'anellaments sistemàtics previs a 1985 fa difícil la possibilitat de constatar aus més longeves.

L'anellament científic ha resultat ser una eina essencial per a l'estudi de la demografia del virot petit i, al nostre exemplar de virot és possible que encara li quedin molts anys de vida, això si no mor abans

a un palangre de pesca, es clar. És ara quan les administracions locals, nacionals i europees, han de prendre totes les mesures necessàries perquè es redueixin al màxim les captures accidentals a determinades arts de pesca, una de les principals causes de mortalitat de l'espècie, i fer possible així que el nostre famós virot petit i els seus congèneres puguin complir tots els anys que la seva biologia ho permeti. "És una espècie tan emblemàtica, i alhora desconeguda, que hem de garantir que sigui present per molt temps a les nostres costes", assegura el biòleg expert Miguel McMin,

El nostre longeu virot petit va ser seleccionat, aquest any passat, per a portar un GPS al dors, un petit dispositiu d'uns 17.5 grams, durant uns pocs dies, coincidint amb el període d'incubació (març-abril), quan mascles i femelles s'alternen en la tasca d'incubar el seu únic ou. Quan els virots no estan al niu, realitzen viatges d'alimentació a diversos centenars de quilòmetres de distància, generalment a les costes del llevant ibèric i de Catalunya. L'objectiu d'aquest estudi és determinar la seva zona d'alimentació i la seva possible interacció amb els diferents estris de pesca.

Record de longevidad: Encontrada una pardela balear anillada hace 30 años en Mallorca. Publicado el 07/07/2016 por SEO/BirdLife •

Virot petit. ibizapreservationfund.org

El cel també és seu

Barbastella
Barbastella barbastellus
Família Vespertilionidae

Per Gemma Carrasco i David García

Com és?

Barbastela és una ratapinyada de mida mitjana, que presenta unes orelles molt característiques, de forma quadrangular i amb el cantell intern unit sobre el front, tret que fa que aquesta ratapinyada sigui inconfusible. El tragus té també una forma distintiva irregular. El pèl del dors és llarg i suau, de color fosc amb reflexos blanquinosos que li donen una aparença brillant, i tant la zona dorsal com les zones sense pèl són molt fosques, pràcticament negres.

Degut a l'entorn en què es mou, ambients boscosos tancats, la barbastela emet uns polsos molt debils, ja que no necessita rebre informació

de llargues distàncies sinó dels obstacles que té a prop. És difícil d'escoltar amb el detector a no ser que s'acosti molt. Emet ultrasons en dos polsos diferents, un primer pols de freqüència constant que després es modula i cau fins a 32 kHz, i amb el detector recorda unes castanyetes.

Quins són els seus costums?

Malgrat que es tracti d'una espècie típicament forestal, a les illes Balears no només es troba vinculat a masses forestals, sinó que ocupa també d'altres ambients amb espais arbrats. Es pot refugiar a forats i es-

querdes als arbres així com també a cavitats naturals i en refugis artificials. Se la pot trobar a edificacions humanes abandonades, que estiguin a entorns forestals, però sempre allunyada de possibles perturbacions humanes. A l'hivern cerca refugi a cavitats fredes, i pot suportar temperatures per davall dels 0oC. És una espècie poc gregària, que trobam generalment en solitari o en petites colònies, de com a màxim 10-20 individus. No obstant això, a d'altres països d'Europa s'han trobat colònies d'hivernació de més de 1000 exemplars.

S'alimenta d'insectes petits i blans, sobretot lepidòpters, que cap-

tura al vol o damunt la vegetació o a terra. El seu vol ràpid i àgil li permet caçar entre la vegetació a baixa alçada, encara que també ho pot fer per damunt dels arbres o en els extrems del bosc. També pot capturar les seves preses sobre l'aigua.

Les femelles de barbastela, que són de mida una mica més grosses que els mascles, no arriben a la maduresa sexual fins al seu segon any de vida. Les colònies de pocs individus que es forment durant el període d'hivernació, a partir del mes d'abril es desfan, i és en aquest moment quan les femelles es segreguen dels mascles per reunir-se a petites colònies de cria. Pareixen una única cria, ocasionalment dues, que assoleixen la independència als voltants del mes d'agost.

A quines illes la podem trobar?

L'espècie es troba present a Mallorca, a Eivissa i a Formentera. De moment no ha estat citada mai a Menorca, sent molt probable que no hagi colonitzat aquesta illa. Es

troba absent a l'arxipèlag de Cabrera. També està present a l'illot de sa Dragonera i a s'Espartar, i és molt probable la seva presència a es Vedrà. En aquests illots la Barbastella està lligada als penya-segats marins, on captura petits insectes. En canvi a les illes grans ocupa un ampli ventall d'ecosistemes, com alzinars, barrancs de la Serra de Tramuntana, bosc de ribera de s'Albufera de Mallorca, àrees de cultius y també penya-segats marins. Malgrat trobar-se àmpliament present en gran part de la geografia de l'arxipèlag, es tracta d'una espècie rara, com mostren les escasses cites existents.

Les amenaces i mesures per a la seva protecció

A tota la seva àrea de distribució és un dels quiròpters que menys es coneix, i es considera a moltes bandes una espècie rara i el seu estatus difícil d'avaluar degut a la manca de dades. Igualment es desconeix el grau de repercussió que poden ocasionar les amenaces que afecten l'espècie, degut a la dificultat de realitzar l'estudi i seguiment de les poblacions. És una es-

pècie altament sensible a les molèsties, la qual cosa fa necessari que s'eviti al màxim qualsevol activitat humana a prop dels seus refugis.

A més és directament afectat per la pèrdua de massa forestal, sobretot dels arbres madurs que són els que més refugis potencials presenten. Els arbres vells són els que més forats, esquerdes i irregularitats mostren, característiques que els fan adients com a refugi d'aquest i altres quiròpters arborícoles. Són sensibles també a l'ús de fitosanitaris forestals, per l'acció directa sobre les seves preses i perquè els tòxics són susceptibles d'acumular-se en el seu organisme, causant afeccions a mig o llarg termini. Té una característica al seu favor, i és la manca de caràcter gregari, cosa que fa que en cas que un eventual succés afectés una colònia, es veurien afectats pocs individus.

La barbastella està dins el Llistat d'Espècies Silvestres en Règim de Protecció Especial. •

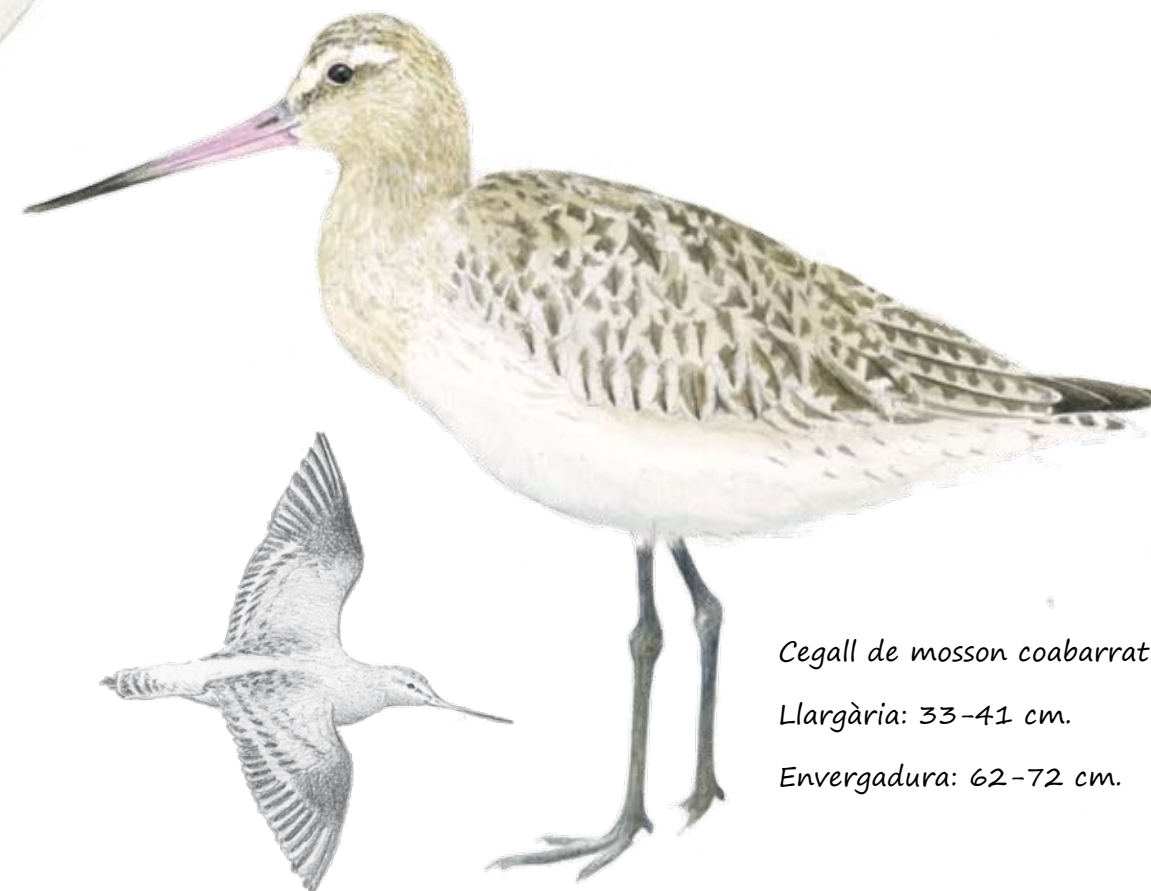
Cegalls de mosson

Cegall de mosson

Llargària: 37-42 cm.

Envergadura: 63-74 cm.

Cegall de mosson coabarrat

Llargària: 33-41 cm.

Envergadura: 62-72 cm.

Tant en el cegall de mosson (*Limosa limosa*), com el cegall de mosson coabarrat (*Limosa lapponica*) es poden veure a les illes Balears durant la migració o a l'hivern, si bé tots dos són escassos o rars. Es troben en el grup dels limícoles més grans que visiten les nostres zones humides.

El cegall de mosson nidifica des del centre a l'est d'Europa, estenent la seva àrea de reproducció fins a la Xina. El cegall de mosson coabarrat cria molt més al nord, pels països escandinaus i Rússia -d'aquí li ve el seu nom agafat de la Lapònia- així com a les costes d'Alaska. És un extraordinari migrador que ostenta el rècord de vol sense aturada conegut per a un aucell, 11.000 kilòmetres en 9 dies sense aturar !!

La seva diferenciació és relativament fàcil en vol ja que el cegall de mosson posseeix tres trets distintius: una molt evident franja alar blanca, la part terminal de la coa negra i que les potes li sobresurten molt per darrera de la coa, mentre que el cegall de mosson coabarrat no té franja alar, presenta la coa amb un barrat blanc i negre. I els peus pràcticament no li surten per darrera la coa.

Però quant estan posats podem tenir problemes per diferenciar-los. El tret més característic del cegall de mosson són el bec més llarg i recte, amb la base de color taronja, la coa negra i les potes molt més llargues, si bé aquest darrer aspecte pot ser més difícil d'aplicar si no veiem als exemplars de les dues espècies junts i també quedarà inservible si

l'exemplar es troba dintre de l'aigua. A l'hivern és de color gris uniforme amb el dors llis i en plomatge estival mostra els flancs i la pitiera marcadament barrats de negre. El cegall de mosson coabarrat presenta el bec més curt i marcadament incurvat (corbat cap a dalt), la coa barrada i les potes bastant més curtes. A l'hivern el dors és marcadament escamat i a l'estiu no mostra franges negres als costats.

Els cegalls de mosson es poden veure a qualsevol de les zones humides de les Balears, però, principalment, a les salines. •

Sempre havia escoltat la frase: "amb l'anglès vas a qualsevol lloc..." Doncs en aquesta ocasió, fou que no. Un paràgraf més avall ho contam.

Tornem a agafar la motxilla. Aquesta vegada ens anam al país on les grues són el símbol de l'honor, la lleialtat i la fidelitat... Ens anam al JAPÓ.

Dividim el viatge en dues parts: la primera part, com a aperitiu, amb la visita a Honshu, illa principal del Japó on just quedarem tres dies. Com a segona part i menú principal, Hokkaido, un dels pocs llocs que et garanteix poder observar una de les majors àguiles del món, el Pigarg gegant o d'Steller (*Haliaeetus pelagicus*) i, amb sort, el Duc pescador de Blakiston (*Bubo blakistoni*).

Aterrarem a Haneda, un dels dos aeroports de Tòquio.

Allà ens trobarem amb el primer inconvenient de no poder recollir el cotxe de lloguer que havíem contractat. Per això sempre convé disposar d'un segon pla. En aquest cas, planejarem, mitjançant Japan Rail, arribar a l'estació de Yudanaka i des d'allà anar fins a Yamanouchi, un poble proper a les muntanyes de Jigokudani. Si això es planifica abans de sortir i es compren els bitllets des de l'origen, el preu surt bastant més econòmic.

Una altra cosa important és contractar un Router 3G/4G portàtil per poder connectar-se a internet des del primer minut, ja que és essencial a l'hora de manejar-se amb els diferents programes que emprarem i són necessaris al Japó (Hyperdia, Google maps, etc.). El cost d'aquest aparell és d'uns 70 euros per 12 dies. S'encarrega per internet i es pot recollir en el mateix aeroport. Imprescindible!!!

Japó, lost in translation

Per **Francis de Andrés**

Ja teníem el que era imprescindible així que, ara, agafàrem camí a Yamanouchi on ens allotjàrem a un tradicional Ryokan regentat per un matrimoni d'ancians que eren tot amabilitat nipona, però ni una paraula en anglès. La sort fou topar al mateix Ryokan amb un jove matrimoni hawaià-japonès que feren d'intèrprets. Gràcies a ells poguérem acordar, amb el fill del matrimoni que regentava el Ryokan, que cada matí ens pujarien a Jigokudani i a l'horabaixa ens recollirien. Lo dit... tot amabilitat.

Jigokudani

Berenar tradicional japonès i amb les piles carregades. Per arribar a la zona de les termes on els macacos japonesos (*Macaca fuscata*) baixen per a encalentir els seus cossos, haguérem de pujar a peu i amb gel uns 30 minuts. Les vistes que pots contemplar des d'aquí són impressionants, amb arbres que pareixen que s'estiren cap al cel cercant la llum. A mida que anàvem pujant començàrem a contemplar alguns grups de macacos pels costers de la muntanya.

Una vegada arribats a les zones termals començàrem a veure clans familiars que davallaven de la zona alta de les muntanyes fins al riu i les aigües termals per a gaudir del seu peculiar bany a les aigües calentes que brollen en aquest sol volcànic, propi de tot el Japó.

Després d'haver vist diferents races de primats, no dubtaria en afirmar que els macacos japonesos tenen una expressivitat molt semblant a la de l'ésser humà. Els seus gestos, com es netegen i descansen a les aigües, donen fe d'un comportament propi del ser humà. Durant dos dies poguérem gaudir de la seva companyia. A la nit, al mateix Ryokan, ens poguérem banyar també a les aigües termals. Haguérem d'afegir aigua freda perquè l'aigua cremava de valent.

Aviat abandonaríem les muntanyes de Jigokudani i l'amable hospitalitat dels propietaris del Ryokan. Devíem dirigir-nos cap a l'aeroport per volar fins a Kushiro, Hokkaido.

Hokkaido

Traduït com a “camí del mar del nord” i coneguda antigament com a Ezo o Yezo, Hokkaido és la segona illa més gran de Japó. Ha estat la llar del poble Ainu des de temps passats. Hokkaido en el seu dialecte és “MO-SIR” i moltes zones de l’illa reben també el nom de l’original en aquest dialecte, l’Ainu.

El vol a Kushiro, una de les dues ciutats importants d’Hokkaido, fou pràcticament d’hora i mitja amb la companyia japonesa Japan Airlines. Quan aterràrem ja començàrem a adonar-nos que estàvem a un altre clima. Fora de l’avió la temperatura fregava els -20°! Haviem llogat un cotxe 4 x4 (imprescindible) perquè el sistema de comunicacions a Hokkaido, amb la seva climatologia, no era el mateix que el de l’illa principal del Japó.

Per descomptat, la persona encarregada del Rent a Car (Nissan) no parlava gens d’anglès i únicament tenia el seu cartellet en anglès per indicar-nos que li seguíssim fins al seu vehicle de transport. Quan arribàrem a les seves oficines va tornar a treure un altre paperet en anglès amb les instruccions. Així era com ens enteníem. A l’exterior nevava sense parar i no es veia absolutament gens. L’empleat de Nissan ens va assenyalar unes fotografies on podies veure cotxes destrossats que havien impactat amb cérvols, que abunden per tota l’illa i vaguen al seu lliure albir creuant les carreteres.

Vam agafar el cotxe i directes a Kushiro per dormir. Allà reposaríem forces per l’endemà estar frescos per poder veure i fotografiar una de les aus que sempre més m’han fascinat del món, la grua japonesa (*Grus japonensis*).

Dematinada i directe cap a un dels rius per veure clarejar i contemplar on dormiten les grues. Durant el camí vàrem entendre perquè aquell empleat ens havia mostrat aquelles fotografies dels cotxes destrossats: el camió que circulava davant nosaltres, a les 4,30h de la matinada, copejà de sobte amb un exemplar de cérvol gairebé de la grandària d’un cavall. L’escena va ser francament dolorosa i trista.

Després del riu i de gaudir del preciós i blau clarejar, ens dirigírem al santuari de les grues, Tsurui. Tsurui és un petit poble en el districte d'Akan, on pràcticament tot gira al voltant de les grues. Hi ha diversos punts d'observació on pràcticament les grues es situen en ocasions a menys de 10 metres d'un sense espantar-se. La diferència amb alguns continents respecte a Europa, és que allà les aus mai, o gairebé mai, han estat escopetejades, per la qual cosa l'au recela molt menys que al vell continent. Poc més a dir!

A Tsurui, teòricament, hauríem de passar sols dos dies, però era tanta la bellesa d'aquestes aus, els clams, el festeig, els jocs rituals i aquests pícars joves sempre saltant i revoletejant prop dels seus pares... que tornàrem fins a tres ocasions més.

La següent aturada la realitzam al Llac Kusharo, dormint a casa d'un hospitalari matrimoni. És curiós, perquè parlaven un idioma estrany. No era japonès, semblava una mescla entre japonès i finlandès...Curiós per les latituds veritat? Doncs era Ainu, l'idioma propi d'Hokkaido.

Dematinada i, gràcies al fet que el matrimoni ens havia permès ficar el cotxe al seu porxo, vàrem poder sortir. La nevada havia estat tremenda. Ens dirigírem al Llac Kusharo amb la intenció d'observar els cignes cantaires amb la bellesa del paisatge que els envolta. En arribar, amb prou feines vàrem albirar uns pocs exemplars, així que aprofitàrem per berenar alguna cosa i en menys d'una hora començaren a arribar volant diversos grups de cignes anunciant amb el seu cant l'arribada.

La bellesa i dimensions del llac t'abstreuen completament, mentre els cants dels cignes posen música a una preciosa estampa hivernal. Com la majoria d'aus d'Hokkaido, amb prou feines recelen, viuen aquí en plena harmonia amb l'ésser humà. Únicament es van alterar quan una parella de pigargs els va sobrevolar.

Al migdia vàrem aplegar i canviàrem el pla preestablert. Tornàrem novament a Tsurui per tornar gaudir del bell espectacle de les grues. Acabat el dia decidírem que al matí següent únicament dedicàrem les primeres llums al Llac Kushiro i novament tornàrem a les grues.

Clarejava novament amb un fred intens de -18° , i el pla estava marcat. Així que primer anàrem a realitzar la sortida de sol a Kushiro i, com he comentat anteriorment, “dedicàrem” la resta del dia a Tsurui. Finalitzada la jornada anàrem fins a la península de Shiretoko, on ens esperaven dos dels plats forts del viatge: Pigarg d’Steller i Duc pescador. A mesura que ens dirigíem cap a Rausu, el fred semblava encara més intens. Ens acostàvem a la mar i la humitat multiplicava el fred al cos.

Durant el fred hivern, els pigargs gegants o d’Steller baixen de la zona de les illes Kuriles cercant zones del mar properes a terra i que no estiguin congelades. També són atrets per la gran flota pesquera localitzada a Rausu i el possible descart de peixos inservibles llançats al mar pels pescadors que tornen a port. Això fa que aquest sigui un lloc que concentra gran nombre d’aus: gavines, corbs, pigargs europeus i Pigarg d’Steller, ... els quals es reuneixen aquí a l’espera dels descarts.

Poguèrem contemplar tranquil·lament prop de 100 pigargs d’Steller apostats a l’escullera del port i als blocs de gel a l’entrada d’aquest. Novament ens sorprenia el poc recel a les persones. Normalment sempre anam equipats amb teleobjectius de gran abast, però en aquesta ocasió davant les aus de tan a prop i la seva descomunal mida, haguèrem de recórrer a objectius tipus 80-400mm, i deixant sovint el zoom a una distància focal mitjana.

Foren dos matins intensos els que passàrem concentrats a bord de les embarcacions que contractàrem per sortir al mar. La nevada que ens caigué marcà aquells moments com a una estampa hivernal dura, pròpia dels mesos de febrer a Hokkaido.

Durant la nit d’ambdòs dies, férem esperes prop d’un riu, on ens apostàrem per a poder intentar fotografiar el Mussol pescador de Blakinston. Normalment, com la majoria d’aus, empra una zona comú de pesca, on el gel no tapi l’aigua i es pugui llançar a pescar. Les esperes foren molt dures perquè el termòmetre durant la nit ens castigava els peus, les mans i el cos, i els ulls dubtaven entre romandre oberts o tancats. L’espera durant una de les nits, finalment, ens donà la seva recompen-

Grus japonensis

sa i poguérem fotografiar una de les espècies més increïbles. La veritat, l'havia pogut contemplar al documental "Wild Japan", i ara mateix la tenia just al meu davant, a escassos 30 metres. La seva descomunal mida (una de les majors aus nocturnes) la feia colossal sobre el riu.

Llac Furen

Novament tocava agafar el cotxe i dirigir-nos cap un altre punt de concentració d'aus: Lake Furen.

A primera hora del matí i a mesura que avançàvem poguérem anar observant concentracions de milanes. Desenes d'elles dormitaven encara a sobre els arbres del camí. Novament

la idea era passar aquí dos dies, però en acabar el dia decidírem tornar a Tsurui. Si una cosa ens havia enamorat eren les majestuosos grues, així que decidírem dedicar el darrer dia allà. Al final del dia dormírem a Kushiro i ens aventuràrem a sopar a un bar, diguem de tapes de peix japonès. Ningú del restaurant parlava anglès... Així que ens mostraren unes

imatges amb les quals decidírem el sopar temptant a la sort... Sabors estranys a la vegada que bons.

Final del viatge

Tocava recollir i encara ens quedava un llarg camí: aeroport de Kushiro - Tokyo - Frankfurt - Palma... És

el preu a pagar per a gaudir d'aquestes meravelles, però en els nostres records sempre quedarà aquest viatge a la part més salvatge del país del sol naixent.

Ens quedam amb tot lo bo. La meravellosa atenció dispensada pels ciutadans japonesos, el xoc entre cultures que vius, un món de natura-

lesa encara verge i, per descomptat, els dies de convivència i la companyia entre dos amics que sabérem animar-nos mútuament quan el primer dia de viatge i acabats d'aterrar a Tòquio, semblava que ens veuríem obligats a retornar. Tot això queda per sempre...

Sayonara, amics! •

Més que ocells

Per **Julio Cantos**
Tècnic agrònom, permacultor
Assessor no docent a centres ecoambientals

Dibuixos
Cati Artigues

molts "turistes" amb plomes ens visiten. La coevolució d'aus i fruiters és molt antiga i respon a un mutualisme (relació beneficiosa entre dues espècies o més). El mecanisme és senzill, un ocell menja la llaminadura de la fruita i porta les llavors a la seva panxa i les dispersa una mica més lluny. D'aquest fet en treuen benefici els ocells, les arboceres i també tots els éssers relacionats amb ells. Podem afirmar que els ocells són uns veritables jardiniers del bosc.

Quines espècies són considerades com a reforestadores a les nostres illes?

Tot i que n'hi ha moltes, podríem anomenar aquí el ropit (*Erithacus rubecula*), els busquerets (*Sylvia atricapilla*, *Sylvia melanocephala*, *Sylvia spp.*), la mèrlera (*Turdus merula*), els tords (*Turdus philomelos*, *Turdus iliacus*), els coloms (*Columba palumbus*)... i fins i tot la perdiu (*Alectoris rufa*) pot ser una discreta jardinera forestal.

Jardins per ocells

Xuclamel, *Lonicera implexa*

La natura és un llibre, obert i inacabable, de lliçons magistrals. Llegint sobre la interrelació entre espècies veim un quadre viu de colors i formes mutables al llarg del temps.

Com a jardiniers podem col·laborar en aquest magnífic llenç que és la xarxa de la vida; als nostres camps, patis, terrasses, corrals i balcons podem col·locar arbres i arbustos silvestres comestibles per a ocells.

Aquest joc fa molts de milers d'anys que ja va començar... Per què la fruita de l'arbocera (*Arbutus unedo*) és vermella? És un color molt cridaner... I per què madura a la tardor? Justament en el moment en què

Tord, *Turdus philomelos*

Magraner, *Punica granatum*

Noguerola, *Pistacia terebinthus*

Hi ha proves de la seva presència ja des del Miocè, fa 20 milions d'anys. Queden unes poques clapes a la Serra de Tramuntana, i és de les espècies mediterrànies que tenen una vistosa coloració tardorenca de vermells i grocs increïbles.

Com a jardiniers paisatgistes posarem colors verds, plantam i sembram amb:

Ullastres (*Olea europaea* var. *sylvestris*), savines (*Juniperus phoenicea*) i ginebrons (*Juniperus oxycedrus*), arboceres (*Arbutus unedo*), mates (*Pistacia lentiscus*), ... També amb la noguerola o arbre del pi (*Pistacia terebinthus*) que és autòctona. L'arritja

(*Smilax aspera*), les esparregueres (*Asparagus spp.*)... D'aquesta darre- ra tothom en menja: nosaltres, els brots, i els pinzells emplomats, les fruites. El marfull (*Viburnum tinus*), el llorer (*Laurus nobilis*), l'aladern (*Phillyrea spp.*), l'heura (*Hedera helix*), el teix (*Taxus bacatta*).

El llampúdol (*Rhamnus alaternus*) de fruita de finals de primavera i co-

mençament d'estiu, murteres (*Myrtus communis*), el xuclamel, *Lonicera implexa*... Atenció!, no confondre amb la *Lonicera japonica*!, espècie invasora.

L'incomprès abatzer (*Rubus sp.*) que és alhora menú, casa blindada i re- generadora de sòls degradats...I aquí aturam perquè l'etc. és molt llarg i les espècies que poden complementar

Rupit, *Erithacus rubecula*

Teix, *Taxus baccata*

Abatzer, *Rubus ulmifolius*

Llampúdol, *Rhamnus alaternus*

els nostres espais són moltes.

A la llista podem afegir espècies agrícoles com ara magraners (*Punica granatum*), moreres, raïm, lledoners, tàperes (tant silvestres com conreades), ... un menú de restaurant per a jardiners des de fa milers d'anys.

A més, si aprenem la lliçó de "no hi ha herbes dolentes, sols és que no sabem per a què serveixen", respectarem algunes espècies acompanyants com són el *Solanum nigrum*, la rapa (*Arum italicum*), el *Lycium intricatum*, la Rubia peregrina, ...

D'aquesta manera, hi ha plantes que podem sembrar o deixar-les que surtin com

cards i carxofes que són aliment d'espècies tan acolorides com les cadeneres (*Carduelis carduelis*); girasols (*Helianthus annuus*), escaiola (*Phalaris canariensis*) i altres granes.

Amb aquest paisatge vindran també papallones i altres invertebrats, alguns d'ells serviran de proteïnes per als ocells i ratapinyades.

No hem d'oblidar oferir un racó amb aigua. Si la feim córrer, amb una petita cascada, d'una banda no tindrem mosquits i per l'altra, la seva musiqueta acompanyarà la veu dels ocells, que juntament amb papallones i libèl·lules es converteixen en flors voladores.

Les nostres accions són importants, la ignorància no ha de ser una excusa, els errors ens serveixen per superar-nos a nosaltres mateixos. Una jardineria irresponsable, carregada de verins, de plantes fora de lloc que no interactuen correctament amb el medi, la crema o l'enviament als fems de restes vegetals i altres usos inadequats amb la natura, fan malbé el nostre jardí global. La Jardineria Ecològica, en majúscula, amb les seves múltiples variants, ha de ser la jardineria dels segles XXI, XXII, XXIII... •

Papallona rei, *Papilio machaon*

Quadern de camp

Per **Steve Nicoll**

Corvus cornix

SEBASTIÀ AVELLÀ

Jun 15 S'observa a la Reserva Natural de s'Albufereta, Mallorca, un agró aparentment híbrid entre agró blanc *Egretta garzetta* i agró d'escull *Egretta gularis* (espècie africana considerada rara a nivell estatal), amb característiques comunes d'ambdues (Maties Rebassa).

Jun 15 Observació d'un rasclotó *Porzana parva* al Parc Natural de s'Albufera des Grau, Menorca. Aquesta espècie és considerada ra-

resa a Balears (Xavier Méndez i Joan Florit).

Ago 02 S'observa una cornella emmantellada *Corvus cornix*, a la platja d'Es Cavallet, Eivissa. És un còrvid propi del nord d'Europa i considerat rara a Espanya. Aquest exemplar, aparentment ben instal·lat menjant de les restes d'un restaurant, està per la zona al manco fins a finals de setembre (Esteban Cardona, Sebastià Avellà i Oliver Martínez).

Ago 11 S'han produït tres cites de capsigrany reial ibèric *Lanius meridionalis*, rara a Balears, durant la migració postnupcial. Dues han estat a Eivissa, al Parc Natural de Ses Salines. La primera un exemplar observat el dia 11 d'agost (Alberto García) i la segona també un exemplar el dia 26 de setembre (Oliver Martínez). La tercera cita s'ha produït a prop del Salobrar de Campos el dia 24 de setembre (Nacho Barcia).

Ago 15 Una de les rareses de l'any a Balears. Se veu un coriol becadell *Limicola falcinellus* al Salobrar de Campos, Mallorca. Si és homologada la cita pel Comitè de Rareses, serà la primera cita per a Balears d'aquesta rara nacional que es reproduceix al nord d'Europa i Sibèria (Maties Rebassa).

Ago 17 Aquest any hi ha hagut un bon pas postnupcial de fuell de collar *Charadrius morinellus*, rara a Balears. El 17 d'agost una observació de 13 aus a prop de Ciutadella, Menorca (Xavier Méndez i Joan Florit). El 25 d'agost hi ha una cita al Salobrar de Campos, Mallorca (Toni Soler). El dia 31 del mateix mes s'escolta un exemplar sobrevolant Cap Blanc, Mallorca (Maties Rebassa).

Lanius meridionalis

JOSEP MANCHADO

Limicola falcinellus

MATIES REBASSA

Calcarius lapponicus

GALA LLIGOÑA

sa). El 21 de setembre s'observen 8 exemplars al Pla de l'Anzell, Vilafranca, Mallorca (Pere Vicens) i el dia 26 de setembre se veu un exemplar juvenil, novament a prop del Salobrar de Campos (Steve Nicoll).

Ago 20 Un exemplar juvenil de xàtxero citrí *Motacilla citreola*, espècie rara a Espanya que cria a Sibèria i Mongòlia, és observada a Maristany, Alcúdia, Mallorca (Nick Addey).

Set 01 Varies cites, ja habituals per altra banda, de busqueret xerraire *Sylvia curruca*, rara a Espanya. L'1 de setembre s'observa un exemplar a la depuradora de Muro (Pere Vicens) i el dia 21 d'octubre un altre exemplar al Salobrar de Campos, el qual va estar per la zona durant diversos dies (Ricard Gutiérrez). Al P. N. de Cabrera, Mallorca, se va

veure un exemplar el dia 22 d'octubre (Nacho Castelao i altres) i a l'illa de l'Aire, Menorca, se va anellar un exemplar dia 23 d'octubre durant la campanya d'estudi de la migració postnupcial (SOM).

Set 13 Dues cites de capsigrany roig *Lanius collurio* a Mallorca durant el mes de setembre, el primer se va observar dia 13 a prop de la Vall de Bóquer, Pollença, Mallorca (Mike Painter) i el segon el dia 24 al Prat de Sant Jordi, Mallorca (Adolfo Ferrero). Les cites durant la migració d'aquesta espècie, considerada rara a Balears, han estat freqüents durant els darrers anys.

Set 20 El 20 de setembre s'observa un coriol pectoral *Calidris melanotos* a s'Albufera de Mallorca. Aquesta espècie, pròpia d'Amèrica del Nord i el nord-est de Sibèria, era

considerada com a rara nacional fins l'any passat, per tant ara és rara local a Balears. Maties Rebassa.

Set 29 29 de setembre. Una cita d'hortolà de Lapònia *Calcarius lapponicus* a prop de l'aeroport de Menorca. De ser homologada pel comitè de rareses, serà la primera cita per a Menorca d'aquesta espècie considerada rara a Espanya (Román Piris i Gala Lligoña).

Oct 04 El pas de tardor de titina grossa *Anthus richardi* ha estat destacable, amb varies cites registrades. La primera cita, el 4 d'octubre, va ser d'un exemplar vist a la R.N. de s'Albufereta de Pollença, Mallorca (Maties Rebassa). A s'Albufera de Mallorca s'han donat dues cites més, una el 26 d'octubre i l'altra el dia 23 de novembre (Pere Vicens). A Menorca la primera cita és del 23 d'octubre, amb l'observació d'un exemplar a prop de Maó, Menorca. Entre el 14 i el 25 de novembre dos exemplars van romandre junts pels voltants de l'aeroport de Menorca i el dia 3 de desembre se va observar un altre per Ciutadella, Menorca (Gala Lligoña i Román Piris). Aquesta espècie està considerada rara a Balears.

Oct 02 Una nova observació postnupcial d'àguila pomerània *Aquila pomarina* a Cap Salines, Mallorca (Lalo Ventoso, Josep Manchado i altres.). Uns dies després el 5 d'octubre, hi ha una nova observació, possiblement el mateix individu, al Blanquer de Maria, Mallorca (Pere

Ficedula parva

SOM

Aquila pomarina

JOSEP MANCHADO

Columba oenas

JUANJO BAZÁN

Vicens). Aquest rapinyaire se considera rara a Espanya.

Oct 04 Novament aquest any hi ha hagut un pas notable d'ull de bou cellard *Phylloscopus inornatus*. Aquesta espècie de procedència siberiana ha perdut l'estatus de rara nacional degut a l'augment de cites els darrers anys, però continua essent rara local a Balears. Totes les cites són d'exemplars vists els mes d'octubre. El primer se va veure el dia 4 d'octubre a la Vall de Bóquer,

Pollença (Mike Montier). L'11 un altre exemplar a Formentor, Pollença (Maties Rebassa). Aquest mateix dia se va trobar un altre a prop de Sant Clement, Menorca (Gala Lligoña i Román Piris). El dia 12 un nou exemplar se va veure al Port de Pollença (Linus Brobacke) i el dia 16 un exemplar a S'Evangèlica, Andratx, Mallorca, que va anar a un abeurador (Juanjo Bazán). El dia següent, el 17 s'albirà un exemplar a s'Albufera de Mallorca (Maties Rebassa) i el 21 un altre al Salobrar de Campos (Pere Garcias).

Emberiza pusilla

JOAN FLORIT

Porphyrio alleni

JOSÉ DIEGO RODRÍGUEZ

Al P.N. de Cabrera se va veure un exemplar els dies 20 (Juan Sagardía) i 22 (Nacho Castellao i altres).

Oct 08 S'anella un hortolà menut *Emberiza pusilla* a l'illa de l'Aire (SOM). El dia 20 del mateix mes hi ha una nova cita al P. N. de Cabrera (Nacho Castelao i altres.) i el dia 23 de novembre s'observa un nou hortolà menut a prop de Maó. Curiosament aquesta observació se dona al mateix camp on se va observar un exemplar l'hivern de l'any

Oenanthe isabellina

GALA LLIGOÑA

passat (Joan Florit). Es tracta d'una espècie considerada rara a nivell nacional.

Oct 12 Anellat un exemplar de papamosques menut *Ficedula parva* a l'illa de l'Aire, espècie rara a Espanya (SOM).

Oct 17 Primera cita per a Menorca de coa-roja diademada *Phoenicurus moussieri*. Un exemplar va ser anellat en el marc de la campanya d'anellament per l'estudi de la migració postnupcial que es realitza a l'illa de l'Aire. Espècie rara a Espanya (SOM).

Oct 20 S'observa una xixella *Columba oenas* al P. N. de Cabrera. Si la cita és homologada pel Comitè de Rareses, serà la primera per a Balears d'aquesta rara a Balears (Nacho Castelao, Maties Rebassa, Josep Manchado i altres).

Oct 21 Un busqueret emmascarat *Sylvia hortensis*, rara a Balears, és vist a s'Albufera de Mallorca (Pere Vicens).

Oct 29 Una coablanca pàl·lida *Oenanthe isabellina* s'observa a prop de l'aeroport de Menorca. És una de las poques cites a Balears per a aquesta espècie considerada rara a nivell nacional. L'exemplar va quedar per la zona almenys fins al dia 3 de novembre (Gala Lligoña i Román Piris).

Phoenicurus moussieri

SOM

Des 03 S'observa una titina d'estiu *Anthus campestris* a Ciutadella, una observació molt tardana per a l'espècie que passa l'hivern a Àfrica tropical (Gala Lligoña i Román Piris).

Des 06 Se troba un gall faveret *Porphyrio alleni* a l'aeroport de Palma amb evidents senyals d'esgotament. Aquesta espècie se considera rara a Espanya (José Diego Rodríguez).

Des 08 Apareix al port d'Andratx, Mallorca, una calàbria agulla *Gavia arctica* juvenil, espècie considerada rara a Balears. Un exemplar molt confiat que se va poder veure durant bastants dies a prop del passeig i en el torrent d'es Saluet (Juanjo Bazán). •

Gavia arctica

JUANJO BAZÁN

Habitatges de protecció oficial

Els nius de cabot (*Delichon urbicum*), al igual que tots els de les aus silvestres, estan protegits per la llei, i la seva destrucció està prohibida

A més de respectar-los, ens ajudes a recomptar els nius de cabot del teu poble?

Contacta'ns i participa en el projecte orenetes.cat

Fes-te del GOB!

Entra a www.gobmallorca.com i uneix-te a nosaltres

Es Busqueret, i molts altres continguts ornitològics a www.gobmallorca.com/ornitologia